

Édes Anyanyelvünk

2009. OKTÓBER

XXXI. ÉVF. 4. SZÁM

A TARTALOMBÓL:

**Deme László, Kiss Jenő,
Korzenszky Richárd
írása**

**Bencédy József:
Nyelvünk értékei**

**Balázs Géza:
A világ nyelvi képe**

**Dóra Zoltán:
Kell-e védeni a nyelvet?**

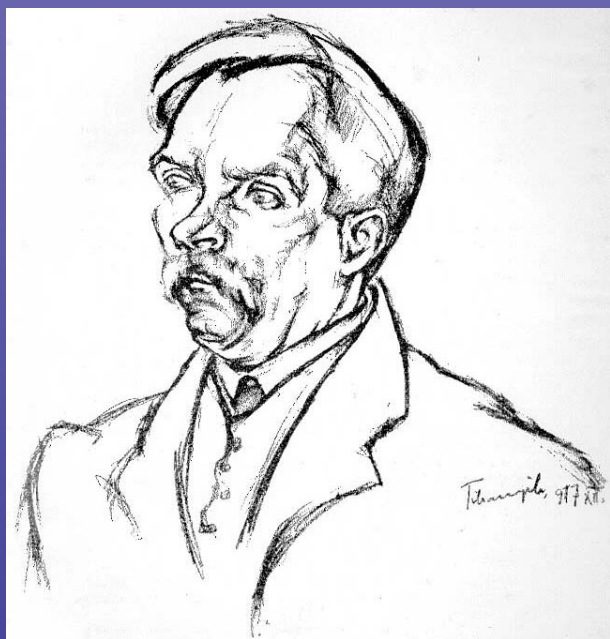
**Kemény Gábor:
Bomlik a rendszer
(de közben épül is)**

**Juhász Péter:
www.manyszi.hu**

**Minya Károly:
A bulisofőr
nem botrányképes**

És:

**2009. évi anyanyelvi pályázat
nyelvi játékok,
keresztrejtvény**

**Tihanyi Lajos: Mórícz Zsigmond
1917**

**É
A**

Amikor magyar szakosként elolvastam Kemény Zsigmond *Ködképek a kedély láthatárán* című, 1852–53-ban keletkezett „beszélyfűzér”-ét, a *ködképet* írói szóalkotásnak véltém. Jelentésének fontos eleme a homályosság, bizonytalanság, amely a sűrű ködből kibontakozó tárgyak körvonala- it oly sejtelmessé teszi. Az *Értelmező Szótár irodalmi* használatuként tünteti fel a szó jelentését, s egy Arany-idézzel illusztrálja: „...a haza fogalma ... határozatlan ködképpé foly szét.”

Volt szakmai használata is ennek a szónak a tizenkilencedik század második felében. Azokat a mozgó képeket nevezték *ködképeknek* (németül *Nebelbilder*, angolul *dissolving views*), amelyeket két *camera obscura* segítségével állítottak elő, jóval a Lumière fivérek találmányának elterjedését megelőzően.

A *camera obscurát* az arab matematikus és csillagász, Ibn Al Haitham találta fel a tizenegyedik században. Ez egy kamra, amelynek egyik falán egy apró nyíláson keresztül jut be a fény. A szemben levő falra vetítődve fordítva – fejjel lefelé és balról jobbra fordítva – jelenik meg a külső valóság képe. A *camera obscura* az emberi szemhez hasonlóan működik. Egy lencsével és fényre-

KÖDKÉPEK

kesszel tökéletesített változatát évszázadokon keresztül használták csillagászati megfigyelésekhez, mivel az égitestek általa lecsökkentett fénye nem károsította a megfigyelő szemét. A festők, rajzolóok pedig tájképek aprólékosan pontos megrajzolásához találtak benne értékes segédeszközt. Maga Leonardo da Vinci is alkalmazta, sőt értekezést is írt róla.

A tizenkilencedik században feltalálták a képrögzítés különböző eljárásait. A képeket lemezekre rögzítették, s egy némileg átalakított *camera obscura* segítségével ernyőre vetítették. Két egymás mellé állított berendezés segítségével, mint Meyer 1877-es *Konversationslexikonjából* megtudhatjuk, mozgó képeket is elő tudtak állítani. Először az egyik kamera által vetített kép jelent meg az ernyőn, majd ennek lencséjét fokozatosan eltakarták. A kép egyre elmosódottabbá vált. Ezzel egyidejűleg kinyitották a második kamera lencséjét, s az általa vetített kép egyre erőteljesebbé válva foglalta el az első helyét. Mivel a két kép csak kevéssé különbözött egymástól, váltásuk a nézők számára a mozgás illúzióját keltette.

A kamerák által sugárzott *ködképek* éppolyan sejtelmesen bontakoztak ki a képernyőn, éppúgy folytak semmivé, mint a költői képzelet tárgyai.

Huszár Ágnes

SZERZŐINKHEZ

Mivel ez az év – nem utolsósorban azért, mert a magyar nyelvújítás vezéralakja 250 évvel ezelőtt született – „hivatalosan” is Kazinczy-év, sőt A magyar nyelv éve, e számunkban a szokottnál jóval nagyobb teret szentelünk az anyanyelvi mozgalom különböző eseményeinek, rendezvényeinek s az ünnepi megemlékezéseknek. Ez azzal jár, hogy szerzőinkkel ezúttal – akarattunk ellenére – meglehetősen mostohán bánunk, azaz sokan közülük hiába keresik akár viszonylag terjedelmes, akár legalább valamelyik rövid cikküket e számban. Törekszünk arra, hogy a közlésre érdemes írások, ha most nem is, de mielőbb megjelenjenek lapunkban. Evégből, ha módunk lesz rá, következő számunkat a megszokottnál bővebb terjedelemben adjuk közre. Egyelőre pedig szerzőink megértését és türelmét kérjük! (A szerk.)

TARTALOM

Huszár Ágnes: Ködképek	2
Kiss Jenő: A magyar nyelv hetének megnyitására	3
Bencédy József: Nyelvünk értékei	4
Balázs Géza: A világ nyelvi képe	5
Lévai Zoltán: Út vagy utca?	5
Dóra Zoltán: Kell-e védeni a nyelvet?	6
Kemény Gábor: Bomlik a rendszer (de közben épül is)	7
Matula Ágnes válaszol Maróti István kérdéseire	8
Málnási Ferenc: 100 éves a Hét krajcár	9
Komoróczy György: A magyar nyelv napjai Erdélyben	9
Juhász Péter: www.manyszi.hu	10
Az OKM és az ASZ 2009. évi közös anyanyelvi pályázata	11
Minya Károly: A bulisofőr nem botrányképes	12
Grétsy László: Láng Miklós köszöntése	12
Korzenszky Richárd: A Szép Magyar Beszéd verseny 44. országos döntőjének megnyitójára	13
Deme László: Búcsúszó	14
2009 Kazinczy- és Péchy Blanka-díjai	15
Pusztay János: A Collegium Fenno-Ugricum	16
Málnási Ferenc: Romániai magyar oktatási figyelő	16
Boszik Gabriella: A 22. Nagy J. Béla helyesírási verseny	16
Hírek, események	17
Pontozó	18
Újborkóstolók (keresztrejtvény)	19
Új szavak, kifejezések (56.)	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:
Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe:

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A II. em.

Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 107.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu

(vagy: www.anyanyelvapolo.hu)

Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.

Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.

E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu,

fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444

További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt.
és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 200 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai
a lapot a tagdíj fejében illetménylapként
kapják.

Belépési nyilatkozat kérhető:

Anyanyelvápolók Szövetsége,

1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.

Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza, Bencédy József,

Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke),

Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Lapunk kiadását

az Oktatási és

Kulturális Minisztérium,

valamint

a Nemzeti Kulturális Alap

segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)

ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.

Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.

Nemzeti Kulturális Alap

A haza és a nyelv szeretete

A magyar nyelv hetének megnyitására

KISS JENŐ

A magyar nyelv hetének rendezvény-sorozata – az idei hét már a 43. a sorban – egy régi és fontos hagyománynak, tudniillik az anyanyelvvel való tudatos törődés, az anyanyelv fejlesztése, pallérozása régi és fontos értelmiségi hagyományának a nyomán jött létre. Európai eredetű, a humanizmus korába visszanyúló, a reformációtól fölerősített tradícióról, szemléletmódról és gyakorlatról van szó. Nálunk Sylvester János 1539-ben megjelent latin nyelvű magyar–latin nyelvtana az első bizonyosság arra, hogy a magyar nyelv megbecsülésének tudata fölébredt honi földön is. Az a tény pedig, hogy Sylvester maga alkotta magyar műszavakat is használ, mutatja az anyanyelv tudatos bővítésének, fejlesztésének első határozott lépéseit.

A szóban forgó hagyományt két forrás is erősítette. Az egyik az ésszerű, racionális, gyakorlati ok volt. Ezen az anyanyelven keresztül a közösségért végzendő célszerű és ésszerű cselekvések értendők. Nem mai eredetű fölismerés, hogy a közösségek társadalmi sikerességének nyelvi feltételei is vannak: ha valamely közösség nyelve nem magas teljesítőképességű, akkor a közösség sem lehet versenyképes – legföljebb akkor, ha nyelvet vált. Mi volt tehát a fölismerés? Hogy a nyelv fejlesztésével a közösség ügye, a közjó (Kazinczyék korában a nemzetté válás is) szolgálható. A másik forrás az érzelmek világából jön, s ezen az anyanyelvhez (s az anyanyelvi közösséghez) való érzelmi ragaszkodást értjük. Kölcsey szállóigévé vált sorait idézem: „meleg szeretettel függj a hon nyelvén! [...] Idegen nyelveket tudni szép, a hazait [...] lehetőségig művelni kötelesség!” S íme, mit mondott a széphalmi mester – akire ma is, és különösen itt, Kazinczy életének, tevékenységének fő színterén hálás tisztelettel emlékezünk – 1815-ben: „A haza szeretetéhez a nyelv és a literatúra szeretete a legszorosabban hozzátartozik”.

Kazinczyék az anyanyelvvel való tudatos törődés értelmiségi hagyományának kiemelkedő alakjai voltak. A kor jeles gondolkodói fölismerték, hogy a magyarság a közös kultúrán és nyelven alapuló nemzetfogalom jegyében csak a magyar nyelv korszerűsítésével fogható össze és modernizálható. Kazinczy vezéregyéniségként, a magyar művelődés nagyszerű szervezőjeként, a nyelvújítás motorjaként a legtöbbet tette a magyar nyelv korszerűsítéséért.

Kazinczyék „irodalom- és művelődéspolitikai tevékenysége történelemformáló hatású nemzetpolitikai tett volt: általa lett magyarnyelvűségünk műveltté, modernné, európaivá, mert műveltségünk, modernségünk, európaiságunk magyar nyelvűvé tudott válni [...] a korszak képesnek bizonyult a rosszul feltett kérdés újrafogalmazására; hogy a »magyarság vagy európaiság« hamis alternatívájára az »európaiasult magyarság« szintézisével válaszolt, mint hajdan István király; hogy a két kínáló lehetőség közül a harmadikat választotta, a legnehezebbet: önmagunk megújító folytatását. Ami érték volt a múltban, arra épített jövőt, ami előre mutatott benne, azt fejlesztette tovább [...] S példájukkal Kazinczyék biztatást is adnak: hogy egyetlen feladat sem túl nagy, hacsak a kor nem túl

kicsiny hozzá” (Deme László: Magyar Nyelvőr 1986: 261–2).

De mi a helyzet ma? Van-e dolgunk ezzel a hagyománnyal? Nem idejétmúlt-e? A globalizáció világában élünk, gyökeres társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális és nyelvi változások után és közben. Van már köznyelvünk, nem kell létrehozni. Ülhetünk ölbe tett kézzel? Aligha. Mert az új körülmények új kihívásokat hoztak el. A magyar nyelvvel kapcsolatban a két legfontosabb kérdéskört említtem meg távirati stílusban.

Az egyik: a tudományok, a szakmák rohamos fejlődése a szaknyelvek, a tudományos nyelvek szókészletének nagyarányú növekedésével jár, s ami ezzel egy: idegen, elsősorban angol szavak tömegének átvételét is jelenti. Ha az értelmiség, a szakemberek megelégszenek azzal, hogy ők értik az angol szakkifejezéseket, s nem törődnek anyanyelvi szaknyelvük fejlesztésével, akkor veszélybe kerülhet a minden szintű anyanyelvi tudásáramoltatás (gondoljunk a közoktatásra is) és előbb-utóbb az anyanyelv versenyképessége is.

A másik: a trianoni békediktátum (1920) óta a magyarok magyar nyelvhasználatára részben a szétfejlődés jeleit mutatja. Miért van ez? Azért, mert csak a magyarországi magyar emberek nem élnek egy másik nyelvnek mint államnyelvnek a hatása alatt. Hét Kárpát-medencei ország magyarsága azonban igen, s természetes, hogy az ő anyanyelvhasználatukat – főként a szókészlet területén – befolyásolja a mindenkorai államnyelv, ahogy a magyarországi kisebbségeket a magyar nyelv. Ennek szükségzerű folyamánaként – legalábbis részben – bizony nyolc különböző irányban halad a Kárpát-medencei magyar nyelvhasználat. Magától értődő, elemi érdekünk, hogy mindent megtegyünk azért, hogy a magyar anyanyelvűek a jövőben is zökkenőmentesen megérthessék egymást, bárhol éljenek is. Ennek pedig az a legfontosabb feltétele, hogy a magyar köznyelv valóban közmagyar legyen. Tudván azt, hogy az anyanyelv az identitástudat legfontosabb és legáltalánosabb eleme a Kárpát-medencében.

Kazinczy öt hónappal halála előtt ezt írta egyik barátjának: „nekem nem mi, öregek vagyunk reményem [...], mert mi már azok sem leszünk, akik voltunk; ifjainktól várjuk mindent, kik irtva [előkészítve, kitaposva] találva az utat, tovább mehetnek, mint mi”.

Hogy a mai ifjúság továbbmehessen ezen az úton, arra is szüksége van, hogy megerősödjék az anyanyelvhez fűző pozitív viszonyulásában, ragaszkodásában és tudományosan igazított tényeken alapuló, egészséges anyanyelv-tudatában. Fokozottan szüksége mutatkozik a globalizálódó világban az anyanyelv és az anyanyelvi közösség helyéről és helyzetéről való tényszerű ismeretek közvetítésének, az anyanyelvi öntudat és otthonosságérzés erősítésének, a nyelvi kreativitásra nevelésnek, az anyanyelvi sokszínűség elfogadtatásának. Röviden: az anyanyelvvel kapcsolatos s a ma nyelvén érvelni tudó, az ifjúságot is megszólítani képes, széles körű tudományos ismeretterjesztésnek. Ebben a magyar nyelv hete rendezvényeire is fontos szerep vár és hárul.

Ezeknek a gondolatoknak a jegyében nyitom meg A magyar nyelv hetét Kazinczy születésének 250. évében, amely egyszersmind A magyar nyelv éve és Kazinczy-év is.

Elhangzott a széphalmi Magyar Nyelv Múzeumban 2009. április 24-én, a Kárpát-medencei magyar diákok tájnyelvi vetélkedője alkalmából a magyar tájnyelvek helyzetéről és szerepéről tartott konferencián.

NYELVÜNK ÉRTÉKEI

BENCÉDY JÓZSEF

A magyar nyelv a világnak ma feltételezett mintegy hatezer nyelve közt a 47. vagy a 48. helyen áll, használói számát tekintve. Tíz nyelvről tudunk, melyet százmillióan vagy ennél többen beszélnek; ezek: az angol, arab, bahasa indonesia és bahasa malaysia, bengáli, hindi, japán, kínai, orosz, portugál, spanyol. A tíz- és százmillió közt beszélt nyelvek közt van a magyar, a 37. vagy a 38. A világ nyelveinek mintegy nyolcvan százaléka ún. kis nyelv; a mi nyelvünk a maga 47. vagy 48. helyével közepesen elterjedt nyelvnek számít. Beszélőinek száma, sajnos, csökken, itthon is, nemzetiségi helyzetekben is.

A tipológiai rendszerezés szerint a magyar nyelv az agglutináló (ragozó vagy toldalékoló) csoportba tartozik, azaz a különféle nyelvi, mondattani viszonyokat ragokkal vagy névutókkal fejezi ki (*házat, házban, ház mellett*). Ez természetesen nem jelent értéket, ahogyan pl. a flektáló (hajlító) csoport (ebbe tartozik az európai nyelvek nagy többsége) sem külön érték. Az azonban értékes velejárója az agglutinálásnak, hogy pl. a hajlító típusal összevetve jellemző tömörítésre ad lehetőséget. Mi egy (ragos) szóval fejezzük ki pl. ezeket a viszonyokat: *kezemben, látlak*, az angol vagy a német, latin szétbontva (analitikus úton) többel: *in my hand, I see You; in meiner Hand, ich sehe dich; in manu mea, ego te video*.

Ez a toldalékoló adottság sokaktól irigyelt tömörségre ad lehetőséget, pl. igeneves szerkezetekkel: *madárlátta kenyér, szélfúta dombok*; a Halotti beszédben: *hallá holtát teremtevé istentül* (azaz: hallotta teremtetőjétől, Istentől, hogy meg fog halni). De jelentéssűrítő összetételeket is alkot nyelvünk, a nyelvet hordozó ember már régóta, ma is: *testvér* (egy test és vér), *orca* (orr és száj), *völgyhíd* (völgyön átívelő híd), *géntechnológia* (génekekkel összefüggő gyógyítás, kísérlet), *űrszemét* (az űrbe fellőtt szerkezetek pusztulásával keletkező szemét).

Nyelvünk értékes tulajdonsága elevevése, kreativitása, hogy lépést tartva a gazdasági, társadalmi, tudományos fejlődéssel követni tudja az újonnan alakuló tartalmak (fogalmak) megnevezését, érzelmek, árnyalatok kifejezését, – látványosan a szókincs területén, kevésbé szembetűnően, elhúzódó kibontakozással a nyelvtan (grammatika) körében. Pusztai Ferenc és Kiss Gábor mintegy kétezer új szót ajánlott figyelmünkbe *Új szavak, új jelentések 1997-ből* c. könyvükben (a Tinta Kiadónál); pl. ilyeneket: *gyorsító* (drogfajta), *klikkelés, klónoz, plázázik, gettósítás, megélhetési bűnözés* (képzések); *bevásárlóközpont, látványfodrász, zajszenyezés, génmódosított, világháló* (összetételek). Az összetételek azért is megérdemlik a figyelmünket, mert ez a szóalkotási mód kezd felzárkózni az eddig általánosnak tűnő szóképzés mellé.

A képzés különben mindig is különösen gazdag módja volt új szavak alkotásának. Az akadémiai nyelvtanban, *A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan, 1961. c.* kötetben 75 oldalt tesz ki a képzők felsorolása. Képzőink megannyi új jelentésbeli és stílári árnyalatot tudnak kifejezni: *adogat – tanulgat – üzenget; száll – szállingózik – szállong – szálldogál*.

A grammatika területén ilyen finom árnyalatokat figyelhetünk meg: *láthatók – láthatóak, lázasok – lázasak* (főnévként, ill. állítmányként); más a jelentése a *hamus*, ill. a *hamvas* szónak, a *bíróknak*, ill. a *bíráknak*.

Nyelvünk befogadó nyelv, azaz – ha kell – új dolgok, jelenségek megnevezésére bátran vesz át szavakat, szerkezeteket idegen nyelvekből, s ezeket vagy meglévő állományához igazítja (*pivinica > pince; angelus > angyelus > angyal*), vagy meghagyja átvett formájukban (*fájl, klón*), vagy magyar elemekből vett szóval helyettesíti: *világháló, látványpékség*.

A grammatika területén kevés az idegenből való átvétel. Ilyenek a jelöletlen határozós összetételek (*vérszegény, életképes, korhú*); ill. a hátravetett jelzői határozó (pl. *jelentés a pénzügyi helyzetről*). Ezeket hosszú ideig hibáztatták, pedig éppen tömörségüknél fogva jól beilleszkednek nyelvünk rendszerébe, s így nem állnak szemben a nyelv hagyományaival.

Nyelvünk kiemelkedő és vonzó tulajdonsága a képek, (szóképek, metaforák), használata. Már az Ómagyar Mária-siralomban megcsodálhatjuk a *világ világa, virágnak virága* kétszeres figura etymologicát (világ világossága, a virágok között is a legszebb), de aztán a magyar költészetben csak úgy áradnak a szebbnél szebb metaforák:

Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül
S minden míve tűnő szárnya körül lebeg!

(Berzsenyi Dániel: A közelítő tél).

Radnóti Miklósról emlékezünk az idén, születésének századik évfordulóján. Csak egy sor az egyik legtöbbet idézett verséből, a *Nem tudhatom...* címűből, amely érdekes módon ugyanazt a metaforát tartalmazza, mint Berzsenyi költeménye:

Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó éji felleg.

Hangzás tekintetében a magyar a dallamos nyelvek közé sorolható. Bár nem szolgál előnyére a hangsúly egyhangúsága, a dallammenet általános ereszkedése, a hangközök összességben szorulására, mely az utóbbi évtizedekben tapasztalható, de a statisztikák szerint előnyös a magán- és a mássalhangzók aránya, szerencsés a zöngés mássalhangzók nagy száma, hogy nyelvünk általában kerüli kettőnél több mássalhangzó torlódását, szókezdő helyzetben pedig – újabb jövevényszavakat nem számítva – egyáltalán kerüli.

A felsorolt pozitív hangalaki vonások, továbbá a hosszú és a rövid hangzók megkülönböztetése kiválóan alkalmassá teszi nyelvünket az időmértékes verselésre. Költészetünk páratlanul gazdag műfordításokban, a műveknek nemcsak tartalmi, stílári, hanem hangzásbeli tolmácsolásában is.

Nyelvünk értékeinek mindez távolról sem teljes kiemérése, de talán sikerült a legfontosabbakat kiemelni, s ezzel is ösztönzést adni a nyelv iránti érzék frissítésére, a nyelv szeretetének növelésére.

A világ nyelvi képe

(szemantika, kognitív, kulturális és antropológiai nyelvészet)

M
I
É
R
T
É
R
D
E
K
E
S
?

Mind az amerikai, mind pedig az európai nyelv-tudományban a *világ nyelvi képe* fogalom kutatásának sokféle hagyománya van. Az alapkérdés az, hogy miben áll a világ nyelvi képe, miként írhatjuk le és elemzhetjük. A szemantikában a következőkre keresik a választ: 1. a nyelven kívüli valóságnak a természetes nyelvben rögzült képe, 2. az ebben a képben megöröszdött tudás, tapasztalat, érték, hagyomány.

A nyelv világnézet és tudásfajta

A világ nyelvi képe hagyomány Herdertől és Humboldtól indul el. Herder szerint minden nemzet rendelkezik egy saját

gondolati készlettel, kinestárral, amely gyakorlatilag a nemzet nyelve. Humboldt írja le elsőként, hogy a nyelv világnézet. A nyelv segít bennünket ahhoz, hogy felfoghassuk a világ dolgait. Humboldt nyomán a neohumboldtiánusok úgy vélték, hogy a nyelv szókincsében és szintaxisában a világ tagolódása mutatkozik meg. A németek mellett a világ nyelvi képe problematika az amerikai antropológiai nyelvészetben is felbukkant (Boas, Sapir, Whorf), és a híres Sapir-Whorf-hipotézisben, valamint a nyelvi relativizmus nézetében fogalmazódott meg. A világ nyelvi képe kérdésével foglalkozó tudósok Humboldtól kezdve a mai kognitivistákig vallják, hogy a nyelv ráerőlteti használóira saját kategóriáit, struktúráit, ezáltal meghatározza az emberi gondolkodást, világnézetet. Ezt a gondolatot Wittgenstein ekképp fogalmazta meg: „Nyelvem határai világom határai”. Vagyis ennek alapján a valóság csak a nyelv alapján van adva az ember számára. Bańcerowski azonban megjegyzi, hogy a valóság megismerésében vitathatatlan a szerepe az emberi erőfeszítésnek is. A világ nyelvi képét helyesebb a valóságról való tudásfajtanak tekinteni. „Ez pedig nem más, mint az ember mentális információs térképe, a világ belső képe, amelynek a nyelv integráns része, mivel benne létezik, benne van kódolva és rögzítve a nem lineráris fogalmi struktúra formájában”.

BALÁZS GÉZA

A nyelvtantól a frazémáig

Humboldtól származik az a máig élő gondolat is, hogy a nyelvi rendszer grammatikája inkább tartalmazza az adott nyelvközösségre jellemző világgépet, mint lexikája. A grammatikában különösen a szórendre, a logikai hangsúlyra terelődött a figyelem. De a szókincs is fontos eszköze a világ interpretációjának. A kutatások arra irányulnak, hogy megvizsgálják a szókészlet rétegződését, a lexikai-szemantikai mezők felépítését. A nyelvben rögzült kulturális hagyományról, értékekről tanúskodnak a frazeologizmusok, valamint a szövegfajták. A sztereotípiák, sztereotipikus kifejezések nemzeteket, foglalkozásokat, állatokat, természeti jelenségeket érintő kész képeket közvetítenek.

Tanulságok

Az ember folyton összehasonlít, és viszonyítja középpontjába önmagát helyezi. Az is általános emberi vonás, hogy mások viselkedését saját jelképrendszerünk jelenségeivel vessük össze, ezáltal kategorizálva a másikat, anélkül, hogy valóban megértenénk. Ezzel szemben a kulturális antropológia arra tanít, hogy fogadjuk el a tőlünk eltérőt, és azt is természetes kulturális jelenségnek tekintjük. Kategorizációnk mélyén ott lapul a nyelv, sőt azt is mondhatjuk, hogy világlátásunk alapja a nyelvünk. Ebből pedig az következik, hogy nemcsak a más kultúrákban, de a más nyelvekben is meg kell merítkeznünk ahhoz, hogy jobban, például előítéletektől mentesen értsük meg egymást.

A kulturális antropológia nyomán az antropológiai nyelvészet azt vallja, hogy a különböző nyelvcsoportok és nyelvek másként látják, másként képezik le a világot. A különféle nyelvcsaládok és kulturális környezetek nyelvi világgépeinek kutatása az antropológiai nyelvészet fontos feladata.

2009-ben jelent meg Balázs Géza és Takács Szilvia Bevezetés az antropológiai nyelvészetbe című könyve (Pauz-Westermann-Inter-PRAE.HU, Celldömölk-Budapest). Beszerezhető: bookline.hu, manyszi.hu.

Néhány példa

Az indiánok számára az idő nem egyenes vonalú (lineáris), hanem visszatérő (ciklikus). Ennek alapján nem úgy tagolják az időt, mint az indoeurópai kultúrákban élők. Az indiánok a folyamatos jelenben élnek. Az angloamerikaiak számára az „indián idő” kifejezés a pontatlanságot fejezi ki.

Az indián nyelvekben nincsenek elvont főnevek, a főneveket konkrét dolgokra használják. Minden állapotot, viszonyt, betegséget, légköri jelenséget vagy eseményt igékkel fejeznek ki. Ennek nyelvtani alapja az indián nyelvek többségének bekebelező (poliszintetikus) nyelvtana. Az ilyen nyelvek egy komplex igébe építik be a többi mondatrészt kifejező szófajt, toldalékat. Az indián nyelvekben – tudjuk az e téren is hiteles indiánregényekből – az embereket sem nevezik meg főnevekkel. Az egyik nyelvben a feleség az, „aki a szívedről gondoskodik”, a leány, „aki gazdagítja az életedet”, s a fiú, „aki férfivá válik”, egy másik nyelvben a férfi, „aki emberré vált”. A keresztnevek is gyakran szó szerkezetek, például: „aki farkasokkal táncol”.

Bańcerowski Janusz A világ nyelvi képe mint a szemantikai kutatások tárgya című írása nyomán. In: A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései. ELTE BTK, Budapest, 2000. 258–65.

VISSZHANG

Út vagy utca?

Élvezettel olvastam Balázs Géza írását (2009. április), amelyben azt boncolgatja, mi a különbség az *út* és az *utca* között. Sajnos, írását nem azzal kezdi, hogy mi volt a különbség közöttük **eredetileg**. *Út* az volt, ami a helységből (városból) kivezetett egy másik helység (város, falu) irányába (Váci út, Budaörsi út, Budakeszi út, Üllői út, Fehérvári út stb. stb.). *Utca* volt az, ami a helységen belül kezdődött, s ott is végződött (Váci utca, Kossuth Lajos utca stb.). Hogy miért Rákóczi út az, ami a Kossuth Lajos utca **folytatásaként** a pesti várfaltól

(Kiskörút) indult Kerepes felé? Mert egyik-másik út később új nevet kapott, de attól még *út* maradt, nem lett *utca* (Csömöri út egy része – Fogarasi út, Átlós út – Horthy Miklós út, ma Bartók Béla út stb.). Az más kérdés, hogy a városatyák később már nem voltak következetesek, s az új utcák egy részét is *útnak* „minősítették”, függetlenül annak hosszától, szélességétől (Fiumei út – Orczy út, de a folytatása Haller utca).

Lévai Zoltán

Kell-e védeni a nyelvet?

Nyelvvédelmen azt a tevékenységet értjük, amellyel a mindenkori anyanyelvet megőrizni törekszünk azt így vagy úgy veszélyeztető, illetve annak vélt jelenségekkel, adminisztrációs intézkedésekkel, különböző tevékenységi formákkal szemben. Lőrincz Lajos szerint célunk az, hogy „a nyelvi tevékenységet minél zavartalanabbá, minél pontosabbá tegyük, s minden olyan elemet, zavaró tényezőt, mozzanatot kiküszöböljünk, amely a beszélő és a hallgató közti kapcsolatteremtést gátolja vagy zavarja” (Emberközpontú nyelvművelés. Magvető Kiadó, Budapest, 1980. 18).

Ezzel a céllal született a magyarországi reklám-, illetve felirattörvény, amely csak azt írja elő, hogy a felirat magyar nyelvű is legyen az idegen nyelvű mellett.

Szlovák nyelvtörvény

Mostanában a média egyik leggyakoribb témája a szlovák nyelvtörvény. Északi szomszédunk ugyanis szigorúan büntetni akarja azokat a magyar anyanyelvű szlovák állampolgárokat, akik a hivatalos érintkezésben magyarul beszélnek, vagy hibásan használják a szlovák nyelvet. *Szlovákiában (csak) szlováku* – szól(t) a politikai indíttatású szlogen. Ennek jelentéstartalma az, hogy a kisebbségben élő nemzetiségi nyelve csak a családi környezetben, a baráti társaságban használható. Íme, az úgynevezett nyelvvédelem egyik szélsőséges megnyilvánulása.

A XIX. században keletkezett egy szállóige nálunk: „Nyelvében él a nemzet!” Ebben szó sincs kirekesztésről, hiszen jelentése általános: a nemzetnek egyik – tegyük hozzá, talán legfontosabb – összetartó tényezője a nyelv.

Abban nincs semmi kivetnivaló, ha egy állam elvárja, hogy a kisebbség ismerje – természetesen anyanyelvének szabad használatán kívül – az ország hivatalos nyelvét is. A kétnyelvűség egyáltalán nem hiba, éppen ellenkezőleg, pártolendő. „Ahány nyelv, annyi ember”; „Ahány nyelvet tudsz, annyi embert érsz” – tartja a régi mondás. Ha azonban a kisebbség nyelve csak familiáris szinten élhet, féltő, hogy lassan-lassan elsorvad.

Nógrádi példa

Amikor közel három évtizede Vácra kerültem, feltűnt, hogy a Szendehely–Nőtincs–Ósagárd–Felsőpetény vonalon közlekedő buszokon a magyar mellett német (sváb) és szlovák beszédet is hallottam. Ezek a nemzetiségek anyanyelvükön szóltak. Örültem ennek, mert úgy éreztem, hogy országunkban szabadon használhatják anyanyelvüket az emberek. Szent István Intelmei jutottak eszembe; azok a gondolatok, amelyeket az „idegenek” befogadásáról fogalmaz meg államalapító királyunk. Annak is örülök, hogy az ország más településeihez hasonlóan a Vác közeli nemzetiségi falvakban (a Nógrád megyei Alsó- és Felsőpetény, Berkenye, Nógrád, Szendehely) a magyar helységnevek mellett ott áll a német, illetve szlovák helynév is. Szegényebbek vagyunk azért, hogy nemzetiségeink is nyelvükben élhessenek? Szó sincs róla! Szerintem egy nép akkor szabad igazán, ha másoknak is megadja a szabadságot, beleértve a nyelvhasználat jogát.

Arról is szólnak a hírek, hogy a „kincses városban”, Kolozsváron a Dsida Jenőről, a múlt század fiatalon elhunyt költőjéről elnevezett utcát átkeresztelték. A város honatyaí szerint a *dsida* arra a francia eredetű román szóra hasonlít, amely korunk egyik csúnya betegségének a neve, azaz negatív jelentést tartalmaz. Péntek Jánosnak, a Babeş–Bolyai Egyetem nyelvész professzorának véleményét a Magyar Nemzet 2009. július 18-i számában olvashatjuk erről a furcsa indoklásról. Mint említi, a románban az ’alig’ jelentésű határozószó, főleg ha ékezet nélkül írják le, a magyarban a női ivarszerv durva megnevezésére utal.

Az efféle véletlen egyezésekre számtalan példa van. A latin ’cigánylány’ tárgyesete például egy – az ÉKsz.² szerint trágár stílusminőségű – igénknek a múlt idejű, tárgyas ragozású, egyes szám első személyű alakjával egyezik meg. Ez a nyelvi egyezés a latin főnév és a magyar ige ragozásakor a diákok humorának egyik forrása volt évtizedeken át. Amíg a magyarban a *huj* hangutánzó eredetű indultszo (valószínűleg csatakiáltás volt), a szláv nyelvekben a férfi nemi szervét jelenti. A *szegegel* (eszközhatározó ragos alakja) a lengyel kiejtés szerint olvasva (segegel) durva szó.

Az ehhez hasonló hangalaki egyezések egyáltalán nem ritkák, ugyanis a nyelvi jelek önkényesek, és a szó hangsora csak nagy ritkán függ össze a jelentéssel. Ilyenek például a hangutánzó és a hangfestő szavak.

A fenti példák alapján joggal gyanítjuk, hogy Dsida Jenő nevét nem azért törölték az

utcanévtábláról, mert hangalakja a románban negatív jelentésű, hanem azért, mert költőnk magyar volt. Talán ez is nyelvvédelem lenne Romániában?

Lingvicizmus

Az ilyen nyelvvédelmet szakszóval *lingvicizmus*nak nevezük, amelynek ikertestvére a politikai fogalmat jelölő *sovinizmus*.

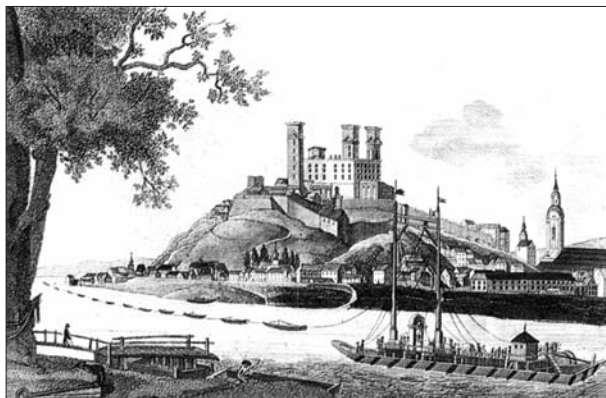
Az írásom címében feltett kérdésre azt válaszolom: minden népnek arra célszerű törekednie, hogy megőrizze anyanyelvét. Minden nemzet munkálkodik saját nyelvének megőrzésén, fejlesztésén, ha nem akarja, hogy közössége a nyelvcserére újra lépjen. A történelemben erre bőven van példa, s úgy tűnik, korunkban felgyorsulóban van a nyelvek kihalása azzal, hogy bizonyos közösségek – elhagyva anyanyelvük használatát – egy másik nyelv kizárólagos használatára térnek át.

A Biblia szerint Isten a bábéli torony építéskor büntetésből zavarta össze az emberek nyelvét. Pünkösdkor azonban megadta nekik azt a képességet, hogy a különböző nyelvűek is megértsék az apostolok igehirdetését.

A világon ma körülbelül 6000 nyelv létezik, számos közülük lassan kiveszőben van, és csak néhány éledt újjá (héber, skót). S bár a világnyelvet (jelenleg leginkább az angolt) erős terjedés jellemzi, követhetjük azt a megoldást, amely az anyanyelvet saját közösségében használja minden szinten, a nemzetközi kommunikációban pedig a világnyelvet (vagy a nagy nemzetközi nyelvek valamelyikét).

Éljen hát minden nemzet a nyelvében, s akkor a nyelvek is élni fognak.

Dóra Zoltán

Pozsony látképe 1815-ben

BOMLIK A RENDSZER

(de közben épül is)

Kereken harminc évvel ezelőtt írtam egy nyelvművelő cikket (benne van a Mondd és írd! kötetben is) arról, hogy az *amelyet* vonatkozó névmási kötőszós mellékmondatokban az állítmányt olykor hibásan egyeztetik a tárggyal. A két példa ez volt: „A spanyolok az idegenben lőtt góllal kerültek a döntőbe, *amelyet* május 4-én és 18-án *játsszák*” (a sportsajtóból); „... a körözőlevelet, *melyet* emiatt [ti. a skót felkelésben való részvétele miatt] *bocsátották ki* ellene, nem vonták vissza” (egy XIX. századi angol regény fordításából). A helytelenség minden ép nyelvérzékű magyar olvasó számára nyilvánvaló: az *amelyet* tárgy után a mellékmondat végén vagy vége felé alanyi ragozású állítmánynak kell állnia, mivel az *amelyet* határozatlan tárgy: *amelyet* május 4-én és 18-án *játszának*; *amelyet* emiatt *bocsátották ki* ellene.

Akkor szórványosnak látszott ez az egyeztetési hiba, nem is tértem vissza a témára három évtizedig. Ma viszont, úgy érzem (később majd meglátjuk, hogy ez az érzés könnyen megcsalhatja a nyelvőr-ködöt), sokkal gyakoribbá váltak az ilyen mondatok. Első három példám az újságnyelvből veszem: „A szálak [ti. a Fidesz és a Magyar Gárda közötti állítólagos szálak], *amelyeket* állítólag *elvágták*, most újra összeérnek” (Vasárnapi Hírek, 2008. június 15. 1); „A súlyos válság, *amelybe* kerültünk, olyan veszélyekkel jár, *amelyeket* most a jó reformok is *súlyosbítanak*” (Népszabadság, 2009. március 16. 12); „[Lipcsei Péter labdarúgó] őszintén és meglehetősen keserűen vallott a körülötte kialakult helyzetéről, *amelyet* talán mindennél jobban *jellemzi*, ami a keddi tréningen történt” (Nemzeti Sport, 2009. április 29. 24). De találkozhatunk ilyenekkel ismeretterjesztő lapokban, sőt a tudományos nyelvben is: „A világszerte ismert Dreher Ignác és Fia gyárában a XIX. század közepén készült az a tetszetős formájú szájterpesztő eszköz, *melyet* [...] kifogástalan minőségű anyagokból *állították elő*” (Élet és Tudomány, 2009. május 1. 575); „[Jézus alakja] olyan látomásban [jelenik meg], *amelyet* az évszázadok írásai, képei, képzetei *formálták*” (egy regény utószavából).

Némelyik fenti példa keletkezését magyarázhatnánk azzal is, hogy a szerző azért vétette el az egyeztetést, mert az igei állítmány aránylag messzire került a mellékmondat élén álló vonatkozó névmási tárgytól. Ez is közrejátszott a dologban, de a fő ok szerintem az, hogy nyelvünkben a vonatkozó névmások rendszere (rendszereszerű összefüggése) évtizedek óta átalakulóban van. Ennek az átalakulásnak az egyes fázisait a nyelvművelő szakirodalom folyamatosan és részletesen tárgyalta, ezért most csak címszavakban utalok a lényegre (l. középen, keretben).

Mínthogy az *amelyiket* vonatkozó névmási tárgy határozott tárgynak minősül, utána az igei állítmány tárgyas ragozású lesz: „Add kölcsön azt a cédét, *amelyiket* a múltkor *hallgattuk!*” (nem pedig: *hallgattunk*). Természetesen így van ez azokban a mondatokban is, amelyekben az *amelyik* nem 'több közül az egyiket' funkcióban, hanem az

amely névmás szerepében, azt helyettesítve fordul elő. És minél több ilyen mondatot hallunk, olvasunk, annál erősebben hat az analógia abban az irányban, hogy a szabályos *amelyet* névmási tárgy után is tárgyas ragozzuk az állítmányt, mintha a mind megszokottabbá váló *amelyiket* állna a mellékmondat élén. Például az, aki így beszél: „A nap, *amelyiket* reggel óta nem *láttuk*, mert felhős volt az ég”, könnyebben le is ír egy ilyen mondatot: „A nap, *amelyet* még délután ötkor is hiába *kerestük az égen*” (Nemzeti Sport, 2009. május 17. 3).

Ez a tendencia (*amely* helyett *amelyik*, *amelyik* mellett tárgyas ragozás, *amelyik* helyett mégis *amely*, mert választékosak akarunk lenni, de mellette marad a tárgyas ragozás) jól mutatja a vonatkozó névmások használata körüli bizonytalanságot. A szembeötlő példák azt a benyomást keltik, hogy vonatkozó névmásaink rendszere felbomlóban van.

Ha azonban adatokat keresünk az interneten, nyomban kiderül, hogy ez a jelenség (az *amelyet* melletti tárgyas ragozású állítmány) korántsem olyan gyakori, mint nyelvművelői érzékenységünk a szórványos esetek alapján vélné. A Google.hu keresőben az első harminc találat között egy olyan sem akadt, amelyben az *amelyet* tárgyat tárgyas ragozású állítmány követné. Pl.: „A Szent István volt az első csatahajó, *amelyet* torpedók *süllyesztettek el*”; „Egy állat, *amelyet* utálat *övez* – a pat-

kány”; „10 dolog, *amelyet* a pasik *utálnak* a csajokban”; „Olyan elnököt kap Hargita megye, *amelyet* *megérdemel*”. Ennek ellenére nem tartom szükségtelenné felhívni a figyelmet erre a jelenségre, mert az *amelyet* utáni tárgyas ragozású állítmány idővel gyakoribbá válhat, és ez összezavarhatja a vonatkozó névmások használatának rendjét.

Azt, hogy ez a rend átalakulóban, a rendszer mozgásban van, jól mutatja az is, hogy a cikkemben leírt egyeztetési hibának az ellenkezője is előfordul: alanyi ragozású az állítmány olyankor, amikor a tárgy jellege (határozottsága) tárgyas ragozást kívánna. Példáim az Élet és Tudomány újabb számaiból valók: „Legalább hat meztelen változatot ismerünk [Leonardo Mona Lisájából], *amelyek mindegyikét* Leonardo iskolájához tartozó tanítványoknak *tulajdonítanak*” (2009. június 26. 826); „... a nagy zöld négyzet mutatja a legerőteljesebb, 6,3-as földrengés helyzetét, [...] a fekete háromszögek a GPS mérőállomásokat, *amelyeknek az adatait* a SAR elemzés igazolására *felhasználták*” (2009. május 8. 580). Ezekben nem a vonatkozó névmás a tárgy, de annyiban idetartoznak, hogy fokozzák (illetőleg: jelzik) a vonatkozó mellékmondatok állítmányának alanyi vagy tárgyas ragozása körüli bizonytalanságot. (Csak a rend kedvéért teszem hozzá, az idézett mondatokban a birtokos személyjeles tárgy határozottsága kívánta volna meg a mellékmondat állítmányának tárgyas ragozását: *amelyek mindegyikét ... tulajdonítják*; *amelyeknek az adatait ... felhasználták*.)

Kemény Gábor

„...a nyelvőrzőket a nemzeti szeretet kapcsa tartja össze”

Matula Ágnes, a Duna Televízió szerkesztő-riportere válaszol Maróti István kérdéseire

– Néhány éve már beszélgettem veled e lapban a *Nyelvőrző* műsorról, az az örömteli tény azonban, hogy a közelmúltban a Duna Televízió nívódíjban részesítette ezt a remek sorozatot, kínálkozó alkalom arra, hogy újból szövegünk róla. Minek köszönhető ez a szakmai elismertség? Mostanában a nyelvtudományok nincs igazi megbecsültsége a tömegtájékoztató területén.

– Úgy vélem, ez elsősorban annak köszönhető, hogy Cselényi László, a Duna Televízió elnöke, aki kisebbségben sajátította el anyanyelvét, a kolozsvári Apáczai Gimnázium növendékeként, rendező, irodalmár, dramaturg, aki rövid időn belül felmérte, hogy a Duna Televízió vállallnia kell olyan nyelvművelő műsort, amely a határon túli magyarság nyelvi művelődését segíti.

– *Hogyan született meg a Nyelvőrző? Gondolom, jelentős szerepet vállaltál a megvalósításában.*

– 1993 őszén kerültem a Duna Televízióhoz, amely akkor még gyerekcipőben járt, Sára Sándor akkortájt verbuválta a munkatársakat, és valaki ajánlott engem is. Az volt az üzenet, hogy amennyiben van kedvem, adjam be a pályázatomat. Sikert, és boldogan, tette készen léptem be a Duna Televízió kapuján. Először a *Nyelvédesanyánk* című műsor szerkesztője lehettem, aztán egyszer találkozhattam Péntek János tanár úrral Kolozsvárott, aki az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége képviselőjeként is felhívta a figyelmemet arra, hogy a Magyar Rádió *Beszélni nehéz!* című sorozatához hasonlóan, jó lenne, ha a Duna Televízió is kezdeményezne valamilyen magazin jellegű műsort.

– *Így született tehát meg a Nyelvőrző. Ki volt a cím kitálálója?*

– Szerénytelenség, de én. Azt már rádiósként tudtam, hogy egy műsornak a fél sikere, hogy jó címet tudjunk ajánlani a hallgatóknak. Ezek után tehát 1995 februárjában elindult a műsor.

– *Milyen volt kezdetben a szerkesztői koncepció?*

– A legfőbb kérdések az volt, legyenek nyelvi érdekességek, folyóiratszemle, könyvismertetés, különlegességek. Küllös Imola néprajzkutatóval sorozatot indítottunk a kalendáriumokról, a népi színhagyományról. Fontosnak tartottunk egy olyan nyelvi illemtant érintő kezdeményezést, amikor a fiatalok fogalmazzák meg a viselkedés- és beszéd-kultúra legfontosabb téziseit.

– *Minden munkának vannak örömei, gondjai, olykor kudarcjai is. Idézzük fel az emlékkönyv lapjait!*

– Kudarcokat nem őrök, de felemelő emlékeket igen. Eszembe jut az, amikor a Székelyföldön jártunk, hogy bemutatnunk az ott működő *Beszélni nehéz!* körök munkáját. Soha nem felejttem, amikor egy eldugott tanyahegyen, Székelyvárságon elmentünk gyerekekkel kirándulni. Kollégám cipelte a kamerát hegyen-völgyön keresztül. A csíkszeredai gimnázium növendékeivel készítettük el a felvételt, akik énekeltek, gitároztak, gyönyörű verseket mondtak. De volt korábban egy olyan találkozásom is, amikor Rotterdamban találkozhattam egy 94 éves magyar hölgygel, aki tolószékben, tökéletes szellemi frissességben tanítja az érdeklődő hollandokat magyar nyelvre. Az első világháború idején gyermekmentő akcióval került Hollandiába, felnevelt hat gyermeket, ötvenéves korában elvégezte a brüsszeli egyetemen a magyar szakot, és azóta a magyar nyelv tanításának „szóvivője”.

– *A Nyelvőrző című műsor egyik különlegessége, hogy interjúit, a különféle anyanyelvi táborokról, konferenciákról készített tudósításait nem stúdióban, hanem az országjáró utak során, a helyszínen készíti.*

– Ez így van, bár ki kell, hogy javítsalak. Anyagi okok miatt az utóbbi időben műsoraink 50%-a már stúdióban készül. A műsor egyik fő vonulata a Forgács Róbert által vezetett nyelvi játékok sorozata, ahol a közreműködőket nemcsak az anyanyelv iránti tisztelet tartja össze, hanem az egymás iránti szeretet is.

– *2008 decemberében, a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében a Beszélni nehéz! mozgalom képviselője, Deme László professzor úr mint a mozgalom életrehívója és megteremtője (Péchy Blankával közösen) és az anyanyelvi mozgalom meghatározó személyisége átvette a Magyar Örökség díjat. Ebben az elismertségben jelentős szerepet vállalt a Duna Televízió, korábban a Magyar Rádió, jelenleg a Katolikus Rádió. A Duna Televízió Nyelvőrző műsora milyen megfontolásból vállalta ennek a valójában iskolai anyanyelvi munkának a népszerűsítését?*

– A kérdés jó. Valóban, 1995 ősze óta folyamatosan jelen van a *Beszélni nehéz!* rovat a *Nyelvőrző*ben. Ez a mindenkori összeállítás fontos az iskolai anyanyelvi szakköröknek, valamint azoknak a tanároknak, akik a különböző nyelvművelő versenyekre készítik fel diákjaikat. Nekünk, a Duna Televízióknak és a műsornak is nagy szolgálatot tett, hogy olyan jeles nyelvész egyéniség, mint Deme professzor úr megteremtette ennek a sorozatnak a különlegességét, és meghatározta arculatát.

– *A Nyelvőrző valóban sokak számára jelentős műsor, sőt egyedüli, hisz más televíziós csatornákon nem találni hasonló kezdeményezést. Természetesen a fontos kérdés az, hogy a nézők is így vélekednek-e erről.*

– Az a helyzet, hogy a *Nyelvőrző* két irányba halad. Az egyik ez a bizonyos beszédművelés a *Beszélni nehéz!* feladatainak segítségével, a másik pedig a nyelvi játékok népszerűsítése. Ez a szándékunk viszont nagyon népszerű, hiszen a játékos műsorokat mindig kedvvel követik az érdeklődő nézők. Elismerő leveleket kaptunk például Olaszországból, Németországból, mert úgy gondolják a levélírók, hogy az anyanyelv az igazi érték, és ezt nemcsak védeni, hanem ápolni is kell.

– *Ha valaki évtizedekig rádiósként és televíziós szerkesztőként a magyar nyelv megbecsüléséért harcol, annak számára ez nem munka, hanem hittel vállalt küldetés és szolgálat.*

– Mondhatom azt is, hogy ez véletlen volt, de ez természetesen nem igaz. Olyan családban születtem, ahol a zene és az irodalom gyermekkorom természetes része volt. Boldog vagyok, hogy tizenéves koromban kezembe került Márai Sándor, Romain Rolland, Nyírő József kötete, Illyés Gyula Petőfi-je, Kodolányi János Boldog Margit című könyve. A gyermekkoromat meghatározta a rádió, a rádiójátékok, a színházi közvetítések. Akkoriban a rádióbemondók a legszebben beszélő emberek voltak, nekem ez volt a minta és az etalon. Elhatározásom szerint ezt igyekeztem utánogni és elsajátítani. Édesanyámtól megtanultam Ábrányi Emil Magyar nyelv című versét. Mindig meghatódom, hogy ehhez nekem valami közöm van.

– *Várom a Nyelvőrző további adásait, és köszönöm a beszélgetést.*

100 éves a HÉT KRAJCÁR

„Aszúra fog érni minden szép gerezeded...”

A 130 éve született Móricz Zsigmondnak 100 éve jelent meg a *Hét krajcár* című novelláskötete, amelyet Ady Endre is lelkesen fogadott: „Alig bírom a ceruzámat fogni, hogy Móricz Zsigmondot össze ne egéssem toluó nagy szavak, képzelések forróságával... Ebből a mi fajtánkból jött most megint íme egy Móricz Zsigmond, aki egyedül fölér egy forradalmi szabadsappal.” S pár év múlva hangulatos – emlékezésünk címébe emelt – metaforával jósolt újabb alkotói sikereket barátjának, harcostársának *Levél-féle Móricz Zsigmondhoz* című versében.

A Hét krajcár azóta „aszúra érett”, klasszikus alkotásként iskolásnemzedékek kedvenc olvasmánya. Most csupán a szöveg stílusát, nyelvének ízeit, aromáját kóstoljuk meg.

A nyelvtani kapcsolatok közül a birtokos személyjeles szóalkokat említhetjük: *apám, anyám, kisfiam*... Több alkalommal a kötőszó hatásos eszköz a mese, a történet továbbfűzésére: *És az is igaz... De nekem fúrta valami az oldalamat... És akkor homlokára csapott...* Szóismétléssel éri el az író, hogy a történeten végigvonul a kacagás, a játék. Az édesanya szavaiban a fogalmak értelmi és érzelmi tartalma erősödik: *Itt vannak, benne vannak..., szappan kell..., hét krajcár kell..., Ez gazdag fiók volt, ennek sose volt semmije...* Az édesanya felsorolással magyarázza fiának, hogy mire kell a krajcár, s itt a népies beszéd jellegzetes mondatfűzése, ritmikus hullámzása ragad meg minket, mint amikor pl. nagyanyó mesél.

A szövegtérben a rokon értelmű szavak segítenek. S itt kikereshetjük, hogy mit tesz a *krajcár*, milyen volt az *almárium*, s a *pénzkeresés* szónak is kettős értelme van... Melléjük társulnak az ellentétes szavak: *sírás-rívás – szívből jövő kacagás, százféle szemét – pénz az nem volt, fiók – egy csepp feneke sem volt...* A történet világosságban, délután indul, s a sötétség beálltával zárul. A hetes szám jót és rosszat is jelenthet, gondoljunk a Bibliára, a hét szűk és a hét bő esztendőre...

A szöveg írásmódjában Móricz tudatosan használta föl a Szabolcs-Szatmár megyében élők beszédét, tájszavait, s ezeket kiejtés szerint, fonetikusán írta le: *vót, asse, oszt lámpaolajam sincs...* A szereplők beszédében a falusi ember szemlélete, ésjárása, gondolkodásmódja tükröződik: (az édesanya) *úgy eltörte az esztét, nem tett-é valahová valami pénzt...*, (a koldusnak) *csak egy hibádzik, a kapa föld...* Móricz szerint is „az élet legüdültőbb itala az élőszó”.

Ide sorolhatjuk a népmesére utaló szövegrészeket: a gépfia kifogyhatatlan kincsesbánya..., terülj asztalkám..., a mesebeli hármas szám: három szereplő, a harmadik segít, az első három krajcár a gépfiókban, a következő három krajcár három helyről kerül elő... (emlékszünk Andersen *Az ezüst tallér*, valamint Ion Creangă *A kis kakas és gyémánt félkrajcára* című meséjére...), a hetes szám..., s az a tény, hogy a család mintha a szegénység mesebeli hétfejű sárkányával küzdene..., és – sajnos! – a sárkány győz... Egyetlen fénysugár a sötét reménytelenségben az emberi szolidaritás gesztusa (Sándor Dénes). Ez a szoli-

daritás szólal meg nyelvi formában, amikor az ismeretlen koldus „Hadd el lyányom...” szavakkal nyújtja át a krajcárt. Móricz, az emberi lélek ismerője, arra is vigyázott, hogy a koldus ne sértse meg a családot a pénz-ajándékkal, ezért a gyerekek adja a krajcárt.

Szóképek, trópusok társulnak a fentebb említett stílusalakzatokhoz. Metafora, *kifogyhatatlan kincsesbánya*, a fiú számára a gépfia. *Rossz, nyavalyás kódus* az öreg almárium, „aki” fiatalabb korában olyan helyen szolgált, ahol sok dugdosnivaló lehetett. Élnek – megszemélyesítve – a krajcárok is: *elbújtak, szaladnak, gurulnak...*, s hasonlattal jellemzi az édesanya, miért kell csínján, tisztességgel bánni a pénzzel: *könnyen megáprehendam, mint az úri kisasszonyok*.

Stiláris sajátosság a szöveg élőnyelvi, beszédszerű nyelve és benne ellentétként a finom, a szépítő kifejezések: *krajcárkák, fürge állat a krajcár, pénz bácsi, pénzecske...*

A szövegben dinamikus jellegűek az édesanya biztató szavai: *Gyere csak, kisfiam, keressük meg...*, de statikus az almárium fiókjának tartott prédikációja, valamint az író keserű megállapítása: *ott voltunk a hiányos hat krajcárunkkal, mintha egy se lett volna*.

Tanítványaim sokszor megkérdezték: ilyen szegények voltak Móriczék? S akkor mindig megkerestük azokat a részeket, amelyekben az író hitelessé tette a kis család helyzetét. Mit dolgozott az apa? Napszámos, aki bizony nem sokat keresett. Hova borította a gépfiat az anya? A földre, mert asztaluk sem volt. S az üveges almárium? Üvege sem volt már régen, s fiatalabb korában máshol, más családnál szolgált, most pedig göthős, szüette, foghíjas, „a mi szegénységünket őrzi” – mondja az anya. Hol tartották a ruhákat? „A falba szegtek voltak verve, azon lógtak a ruhák”, tehát szekrénye sem volt a családnak. Mit uzsonnázik a fiú? „Eljött az oszonnaidő is, el is múlt” – olvashatjuk, de szó sincs evésről! Eljött az este, mit gyűjt meg az édesanya? Semmit, mert lámpaolaja sincs... Szegénységükben van azonban valami, ami csak az övé, de az egész család életére kihat: a betegsége.

Czine Mihály szerint: „Együtt, egyszerre látni a könnyet és mosolyt, a tragédiát és idillt”, s erre az ellentétre épül az egész novella. Ezt a drámaiságot erősíti az író, amikor egyes szám első személyben meséli el ezt a történetet. Devecsery László úgy véli, a nosztalgia váddá erősödik, a nevetés csak a játék része, a szegénységet a sírás kíséri, az idill elmozdul a tragédia irányába, a népmesei hangulat a realista drámai érzelm kiteljesítésébe torkollik.

A 100 éves *Hét krajcár* mellé felsorakozott novellák, regények bizonyítják, hogy Móricz és Ady közös vágya teljesült: „S ha a Lehetetlent nem tudtuk lebírni, / Volt egy szent szándékunk: gyönyörűket írni.”

Málnási Ferenc
(Kolozsvár)

A magyar nyelv napjai Erdélyben

Az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége (AESZ) megalakulása (1993) óta minden évben más-más erdélyi városban tartja legnagyobb rendezvényét, a magyar nyelv napjait. Az idén április 23–26. között Kézdivásárhely adott otthont az anyanyelv ünnepének. Témája ez volt: A magyar nyelv a nyelvújítás korától az internetes levelezésig.

Az értekezlet záróelőadásában Gazda József kovásznai magyartanár, közíró, a Sütő András Nyelvörzés-díj ez évi kitüntetettje A magyar nyelv védelmében című előadásában arról beszélt, hogy a Kárpát-medencében több helyen is veszé-

lyezettett helyzetben van nyelvünk. Ezért szorul védelemre. Szerinte a veszélyek forrásai: a sovén dominanciák, a mi közönyünk, a hivatalosságok közönye és az asszimiláció. A politikai hatalom gőgjéről is beszélt annak apropóján, hogy Erdélyben még mindig nem hivatalos nyelv a magyar. Húsz évvel a kommunista diktatúra bukása után sem!

A Kőrösi Csoma Sándor anyanyelvi és mesemondó verseny – Kézdivásárhelyen és Kovásznán tartott – erdélyi döntőjén a szórványtelepülések tanulói is sikeresen szerepeltek.

Komoróczy György

Adósok – adósak

? Vajon az *adósok* – *adósak* szavakat a *gyorsok* – *gyorsak* mintájára kell használni? Tudom, hogy a *gyorsok* (pl. gyorsvonatok) főnévi, a *gyorsak* pedig melléknévi minőségben használható, azonban a fenti első példáról nem tudom eldönteni, melyik szó használható a kettő közül abban a mondatban, hogy: „A régészek és a történészek még adósak ennek a kérdésnek a megválaszolásával.”

! A kötőhangzónak szófaj- és jelentésmegkülönböztető szerepe van az *s* végű, illetve az *-s* képzős melléknévek esetében. Ha a kötőhangzó *a* vagy *e*, akkor melléknév, pl.: *családosak*, *vörösek*. Ha viszont *o* vagy *ö*, akkor főnév, pl. *havasok*, *vörösök*. A kérdezett szó esetében az *adósak* melléknév, az *adósok* főnév. Tehát a kérdezett mondat az *adósak* szóval helyes.

Új influenza vagy újinfluenza

? Hogyan írjuk helyesen: *új influenza* vagy *újinfluenza*? Mi a helyes, ha *-s* képzőt kap: *újinfluenzás*? Mit kell tenni, ha a *vírus* szót is használni akarom? *Újinfluenza-vírus* lesz belőle, vagy mind a három szót külön kell írni?

! A nemrégiben felbukkant betegség elnevezése nagyon gyorsan változott. A legújabb változat az *új influenza* vagy *újinfluenza*.

A betegség neve az évekkel ezelőtt megjelent szótárakban természetesen nem is szerepel. Az írásgyakorlatban mindkét írásmód létezik, és mindkettő mellett vagy ellen is lehet érvelni.

A minőségjelzős szerkezeteket általában különírjuk, ez az alapszabály. Az *új influenza* szókapcsolat kettős jelentésű: egyfelől alkalmi szókapcsolat, a képzővel ellátva is. Pl. *Egy új influenzás beteg jelent meg a rendelésen* – aki nem okvetlenül az új típusú influenzától betegedett meg. Másfelől az új típusú influenzára is használható a szókapcsolat. A szövegkörnyezetből általában ki is derül, milyen jelentésben fordul elő. Az *új influenzavírus* szókapcsolat is kettős: egy új influenzavírust mutattak ki, illetve a H1N1-re addig mondhatjuk, de csak addig, amíg egy még újabb vírus meg nem jelenik...

Az alkalmi szókapcsolattól való megkülönböztetés céljából a jelentésváltozás miatt az *újinfluenza* 'H1N1-vírus' megnevezésére sokan az egybeírást választották. A továbbképzett alak őrzi az egybeírást: *újinfluenzás*. Az *egy új influenzás beteg* egyértelműbben fejezi ki ma, hogy melyik vírus a kórokozó. (Van példa arra, hogy az *új* melléknév összeforr a jelzett szóval, pl. *újbor*, *újmagyar*.)

Ha egy új taggal bővül a szóösszetétel, akkor a többszörös szóösszetételek írására vonatkozó szabály alapján rögzítjük: *újinfluenza-vírus* (A magyar helyesírás szabályai, 138. pont).

Mivel egyelőre mindkét változat létezik, nagyon hasznos lenne, ha a helyesírási bizottság ilyen helyzetekben azonnal javaslatot tenne az új jelenség írására, számtalan vitát, kettősséget, zavart előzve meg vele. Addig azonban mindenki maga döntheti el, melyik írásmódot követi.

?!

? Hogy helyes: „!?” vagy „?!”?

! A kettős írásjelet a kérdő formájú felkiáltó mondatok végén alkalmazhatjuk, vagyis egy formailag kérdő mondat nyomatékosabb érzelmi tartalmát felkiáltójellel is kifejezhetjük: *Hogy képzeled ezt?!* (A magyar helyesírás szabályai 240. c pont.)

Azonos utótagú összetett szavak

? A következő mondatrövidék helyesírása érdekelne: „(...) magas ásványianyag-, színanyag- és vitamintartalommal rendelkezik.”

! A mondatrészlet helyesen: „magas ásványianyag-, színanyag- és vitamintartalommal rendelkezik.”

Az *ásványi anyag* különírandó, mivel minőségjelzős szókapcsolat, az *ásványianyag-tartalom* viszont kötőjellel, ugyanis egy különírt, alkalmi jelzős szókapcsolat egészéhez kapcsolódik utótag, ezért az előrészt egybe kell írni, az utótagot viszont – szótag-

számától függetlenül – kötőjellel kell hozzákapcsolni, pl. *hidegvíz-csap*, *ortopédcipő-készítés*.

A *színanyagtartalom* és a *vitamintartalom* egybeírandó.

Ha azonos utótagú összetett szavak felsorolásánál az ismétlődő utótagot elhagyjuk, az előtag után kötőjelet kell tenni.

Igekötők a többszörösen összetett szavakban

? Az egybetartozó fogalmakat akkor kötőjelezzük, ha három vagy annál több tagból (szóból) és hatnál több szótagból állnak. A kérdésem: az igekötő csak akkor számít külön tagnak (szónak), ha két szótagból áll?

! Igen. A kettőnél több szóból álló összetételeket általában ugyanúgy egybeírjuk, mint a kéttagúakat, pl. *cseppkőbarlang*, *gépkocsivezető*. A hat szótagnál hosszabb, többszörös (kettőnél több tagból álló) összetételeket azonban többnyire kötőjellel tagoljuk a két fő összetételi tag határán, pl. *dokumentumfilm-bemutató*, *foszformütrágya-gyártás*.

Az igekötők közül – gyakorlati megfontolásból – csak a két vagy több szótagúakat tekintjük külön összetételi előtagnak, pl. *előadó-művészet*, *kölcsön-visszafizetés*, de: *befogadóképesség*, *állománykiegészítés* stb.

-kártya utótagú nyelvi alakulatok

? A *-kártya* utótagú alakulatok egybeírásával kapcsolatban ezt kérdezném: mikor külön, és mikor kötőjellel? Támponom a saját nyelvtani ismereteimen kívül: 1. az OH.-ban: *SIM kártya*, *Visa kártya*, *PC-kártya*, *PCMCIA-kártya*; 2. nyilván sokszor különírva lehet látni a „XXX-kártyákat”, hiszen a „köznyelvérzék” rendszerint ódzkodik a kötőjelektől; 3. saját nyelvérzékem sokszor hajlik az egybeírásra (ill. itt a kötőjelezésre).

EDC-kártya, *OMV-kártya*, *OTP-kártya*, *CIB-kártya*, *Super Shop kártya*, *Multipont kártya*, *Metro kártya*, *AmEx-kártya*, *Start kártya*, *Budapest Kártya*, *Győr kártya*, *Magyar Turizmus Kártya...* stb.

És ha külön, akkor nagybetűs-e a *Kártya*?

Én konkrétan az *EDC* miatt kérdezem most, de hasznos lehet általánosabban megfogalmazni a választ, hiszen mindennapi esemény, hogy ezekkel a kártyákkal találkozunk.

Tudom, hogy sokszor nehéz eldönteni, hogy az adott szókapcsolat a kártya neve-e, vagy csak a céghez/márkához kapcsolódó kártyáról van szó. Lehet, hogy teljesen reménytelen is általános „szabály(szerűsége)t” megfogalmazni...

! A fenti példák minőségjelzős szóösszetételek. A tulajdonnevet tartalmazó összetételek esetében a minőségjelzős kapcsolókat különírjuk: *Visa kártya*, *Supershop kártya*, *Multipont kártya*, *Metro kártya*, *Start kártya*, *Magyar Turizmus kártya*, *Budapest kártya*, *Győr kártya*.

Ha egy ilyen szerkezethez utótag járul, azt szintén külön kell írni, pl. *Multipont kártya tulajdonos*.

Ha egy szóösszetétel előtagja betűszó (pl. *OTP*) vagy tulajdonnévi szóösszevonás (pl. *AmEx*), minden esetben kötőjelet kell használni (akkor is, ha a betűszó vagy szóösszevonás nem tulajdonnév, pl. *PC-kártya*).

Tehát: *OTP-kártya*, *CIB-kártya*, *AmEx-kártya* (de: *American Express kártya*), *OMV-kártya*, *EDC-kártya* (de: *Euro Discount Club kártya*), *PC-kártya*, *PCMCIA-kártya*.

Visszont ha a rövidítést feloldjuk, külön kell írni az utótagot, kötőjel nélkül: *Euro Discount Club kártya*, *American Express kártya*.

Legek

? A *leg-ek* vagy a *legek* a helyes? Mind a két formát gyakran látom, és a szótárban nem találok.

! Mivel a felsőfok jele többes számban ebben az esetben szóértékű, főnév, azt jelenti, hogy 'azok a személyek vagy dolgok, akik/amik valamiben a legjobbak', ezért a *legek* egybeírandó. Vált már toldalék önálló szóvá, például az *izmusok* esetében.

Juhász Péter

A bulisofőr nem botrányképes

Molnár Csikós László: *Divatszavak*

A *divatszó* jelentése a különböző szótárak (értelmező, nyelvművelő) alapján a következő: egy ideig gyakran használt, de hamar elavuló szó. Hatásos, viszonylag újszerű, a tömegtájékoztató eszközök reklámozzák, és forrása valamely ügyeletes tekintély, politikus, tudós, újságíró, a könnyű műfajok valamely csillaga. Természetesen az unos-untalan használat miatt elkopnak. Több nyelvi rétegben is előfordulnak, a fiatalok nyelvében, a társalgási stílusban és a sajtóban többek között. Eredetüket tekintve lehetnek magyarok és idegenek.

Molnár Csikós László nyelvész, az Újvidéki Egyetem tanára *Divatszavak* címmel 222 újszerű szó és szójelentés részletes magyarázatát jelentette meg a Tinta Könyvkiadónál. A szerző az Előszóban a könyv műfaját is megadja: szótárszerű válogatás, cikkgyűjtemény. Tehát nem szócikk-gyűjtemény, hanem szó-cikkgyűjtemény. Az írások az Újvidéken megjelenő Magyar Szó című napilapban láttak napvilágot első ízben. Ezekben Molnár Csikós László megpróbálja feltárni azokat a törvényszerűségeket, amelyek szerint a magyar nyelvben új szavak keletkeznek, idegen szavak honosodnak meg, régi szavak újulnak meg. Különös figyelmet kapott az analógia szerepe a szókincsbővülési folyamatban. Erre máris emeljük ki a legideillőbb és egyben különös példát, az *aggasztódást*. A *bánítódás* és a *kiválasztódás* mintájára jöhetett létre, jelentése: aggasztóvá válás, romlás, súlyosbodás, elfajulás.

A bemutatott szavak között szerepelnek neologizmusok (pl. *dodzssemstílus*, *visszalízíngel*, *habparti*) és szleng kifejezések (*bekattintat*, *lenyúl*, *csápol*), összetételek (*tájseb*, *örömréning*, *ernyőszervezet*) és szóképzések (*antikolt*, *átláthatóság*, *kitérdesedik*) – csak néhány szempont alapján összegezve.

Egy ilyen kötetet alaposabban néhány kiválasztott szó segítségével lehet bemutatni. Egyúttal azonban érdemes arról szólni, hogy miképpen épül fel egy cikk. A szerző először a szó jelentését adja meg. A kiválasztott kifejezésünk legyen a *guru*, amely idegen eredetű és a sajtóban fordul elő. Eredeti jelentésében hagyományosan az üdvözüléshez hozzásegítő szellemi vezető, tanítómestert jelölik vele az indiai vallásokban. A hindi *guru* főnév a szikh vallás szellemi vezetőjére utal. A lelki tanítómester tanítványainak olyan vezetője, aki a lelki életben való fejlődésre őszintén törekvőket hiteles avatásban részesíti. Ezzel szélesre tárja előttük az önmegvalósítás kapuját. A szerző szerint a sajtó "szektavezér" értelemben is használja a *guru* főnevet. Ugyanakkor napjainkban gyakran rosszállóan olyan egyénre használják, aki magát mélyreható ismeretekkel ren-

delkező személynek tartja. Ezután következik a divattá válás folyamatának a bemutatása példamondatokban: *Megfigyelők szerint Lebegyet éppen következtelen megnyilvánulásai miatt fogadják csupán nem hivatalos látogatáson a NATO-nál, bár a biztonsági guru véleményét – politikai csillagának emelkedése láttán – nem szabad lebecsülni. A pénzügyi guru szerint az amerikai gazdaság teljesítményének köszönhetően a dollárnak jó esélye van arra, hogy akár 115–120-jenig erősödjön a nem túl távoli jövőben. Don Tapscott technika-guru a következőket írja: „Már itt van a Hálózati Generáció.”* Ehhez hasonló kifejezések még a könyvben a *mediamogul* és a *divatdiktátor*.

A cikkekben gyakran szerepel a bemutatott kifejezés szócsaládja, például az *élményfürdőt* bemutató írásban olvashatunk a *gyógyfürdőről*, az *iszapfürdőről*, a *termálfürdőről*, a *kádfürdőről*, a *strandfürdőről*, a *lábfürdőről*, a *habfürdőről*, a *pezsgőfürdőről*, a *zuhanyfürdőről*, a *napfürdőről* és a *vérfürdőről*. Esetenként pedig a szinonimák sorát adja meg a szerző, a *leperkál* szó esetében a következőket: *tejel*, *blehol*, *bremmol*, *potóval*, *pörköl*, *gubál*. Mint látható – stílusosan – a szleng szóhoz csak szleng szinonimákat társít a szerző. Ezek a kifejezések mind megtalálhatók a kötetet záró, 1800 szót tartalmazó szótárban.

Szemelgessünk még néhány kifejezést! A *véleményklíma* a közvéleményt befolyásoló, társadalmi légkörre, hangulatra utaló kifejezés. Példamondatban: *Az EP-választást követően maradt a Medgyessy-kormány tevékenységét övező kedvezőtlen választói véleményklíma: a válaszadók 60%-a ítéli meg negatívan a kormány működését. A testápolóz viszonylag ritka szóalkotási móddal keletkezett, összetett szó továbbképzésével. A robotparkoló összetétel valóban névumnak számít. Budapesten található, itt az autók parkoltatását teljes mértékben automatizált, kezelőszemélyzetet nem igénylő robotrendszer végzi. A bulisofőr olyan önfeláldozó fiatal, aki nem iszik a szórakozóhelyen, és hajnalban józan fejjel vezet autót, botrányképes pedig az a személy, aki hajlamos arra, hogy botrányt, bajt okozzon. Tehát a bulisofőr nem botrányképes.*

A könyv mindazok számára érdekes olvasmány, akik kíváncsiak az új keletű, gyakran használt szavak keletkezésének és elterjedésének a történetére. (Molnár Csikós László: *Divatszavak. 222 újszerű szó és szójelentés részletes magyarázata. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008. 238 oldal.*)

Minya Károly

Életem egyik legemlékezetesebb pillanata volt az, amikor – évekkel ezelőtt – kollégáim, munkatársaim megleptek egy „Éltető anyanyelvünk” című, „Mai nyelvművelésünk elmélete és gyakorlata – Írások Grétsy László 70. születésnapjára” alcímű, több mint 500 oldalas, csaknem kétszáz tudományos cikket, jó barátoktól származó köszöntő írást vagy csupán névvel megerősített jókívánságot tartalmazó kötettel. Megkapása óta sokszor lapozgattam már – s mindig kedvteléssel – ezt a számomra rendkívül becses könyvet. Most újból elővettem, mert az engem akkor köszöntők egyikeként egy ismeretségünket, annak kibontakozását megrajzoló kedves írásával ott szerepel az a szerző, kolléga, jóbarát is, akiről egy más, az enyémnél jóval magasabb rangú évforduló kedvéért ezúttal én szeretnék szólni. Láng Miklós, lapunk kedvelt állandó munkatársa, elsősorban rejtvénytípusos írója ugyanis alig pár hét múlva betölti 90. életévét.

Kilencven év! És milyen termékeny kilencven év! Noha szerzőnk a végzettsége alapján nem is nyelvész, hanem közgazdász, már több mint fél évszázaddal ezelőtt eljegyezte magát a nyelvész-kedvvel, az anyanyelv ápolásával és csinósításával, ebbe beleértve nem csekély írói munkásságát is. Már egészen fiatal korában írt cikkeket, beszámolókat különféle eseményekről, azután munkahe-lyi lapot, majd később egy havonta megjelenő igényes szaklapot szerkesztett (ez utóbbit 35 éven át!). Húsz év óta pedig az Édes

Anyanyelvünknek szinte mindegyik számában találkozunk szelle- mes rejtvényeivel, illetve olykor nyelvművelő cikkeivel is.

De nehogy azt higgyék olvasóink, hogy ezzel minden lényege- set elmondtam! Ó, dehogya! Az általa szerkesztett szaklapban „Fo- galmazzunk igényesebben!” címmel anyanyelvi rovatot is szer- kesztett, s ezt a munkát még azután is éveken át végezte, amikor nyugdíjba vonult, s a lapszerkesztést már nem folytathatta. Szín- vonalas munkájával még a szerkesztőség nívódíját is elnyerte.

Amikor pedig – jó egy évtizeddel ezelőtt – jelenle- gi lakóhelyére, Balatonalmádiba költözött, mit tesz Isten!, a helyi lap szerkesztőjétől felkérést ka- pott arra, hogy abba a lapba is írjon nyelvművelő cikkeket. Aki ismeri Láng Miklóst és elkötelezett- ségét, az biztosra vehette, hogy ezt is el fogja vállalni. Így is tör- tént. Mindeközben pedig folytatta szépírói munkásságát is. Tíz- nél több életrajzi műve, kisregénye, verses- és novelláskötete jelent meg. Mármint eddig.

Igaz szeretettel kívánom kedves barátunknak, hogy ezt a jó szo- kását továbbra is őrizze meg. Készítsen továbbra is elmés rejtvé- nyeket, írjon cikkeket, novellákat, s a mostani jeles évfordulón túl még sok évig újra meg újra érintse s ihlesse meg őt a szüntelen adni vágyás, az alkotni akarás szikrája, szent tüze s magasba törő Láng- ja!

Grétsy László

Láng Miklós köszöntése

A Szép Magyar Beszéd verseny 44. országos döntőjének megnyitójára*

Korzenszky Richárd OSB

Az idei Kazinczy-versenynek, a Szép Magyar Beszéd versenynek különös jelentősége van. Kiemeli a több évtizedes történetéből az a tény, hogy ebben az évben Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulója nem keveseket figyelmeztet a felelősségre: mindannyian felelősek vagyunk azért az ügyért, amelyet Kazinczy képviselt.

A magyar nyelv ügye nem egyszerűen olyan „ügy”, amellyel „ügy”-iratok foglalkoznak. Szív-ügy kell, hogy legyen az anyanyelv ügye. Egy egész nemzet szívügye. A nyelv ügye: emberségünk ügye.

Milyen ma a magyar nyelv? Amilyen a magyarság. Viharoktól tépett, széteső, igénytelen, sokak számára haszontalan: mert mintha „boldogulni” idegen nyelvek birtokában jobban lehetne. Kell tudni idegen nyelveken, jobban kellene ismernünk a szomszéd népek nyelveit. Kell ismerni „világnyelveket”: nem maradhatunk műveletlenek. De megtépzott, idegen szelektől szétzilált nyelvünk sebeit bekötözni nem csak költőknek, irodalmároknak, nyelvművelő tudósoknak a feladata. Igazabb és emberibb emberré válva igazabbá és tisztábbá fog válni anyanyelvünk: nélküle nem tudtuk volna megismerni a világot.

Miközben nyelvünk állapotáról tűnődünk, megjelenik előttünk Kazinczy Ferenc alakja. Tudós filológusok fáradoznak, hogy művei kritikai kiadásban jelenjenek meg. Az iskolai tananyagban még úgy-ahogy szerepel a nyelvújítás, egy-két epigramma tőle, de nem tudom, a jelenlévők közül vajon olvasta-e a többség a *Pályám emlékezete* című önéletírását. Önkritikával kell bevallanom: sikerült úgy magyar szakos középiskolai tanári oklevelet szerezni, hogy – bár volt a kezemben ez a munka – magam sem olvastam el. Most megtettem. És a 23 kötetet felölelő levelezést is átlapoztam, az elmélyült kutatómunkát természetesen meghagyva a fiatalabb nemzedéknek.

Elárulok egy titkot. Vallomás ez, de talán elmondhatom itt, a nyilvánosság előtt is. Ahogyan múltak az évek, úgy döbbenek rá, hogy a látszólag mellékesen elejtett megjegyzések többet mondanak az íróról magáról, mint ami a műnek az eredeti célja. Olyan mondatokra figyelek fel, amelyeknek ma is üzenetük van. Ha negyven évvel ezelőtt olvastam volna, átsiklott volna rajtuk a szemem.

Kazinczy beszél valakiről, aki – idézem – „külföldre méne ki, s tudományai, szorgalma, jámbor lelke s német nyelven írt értekezése (...) hírbe hozák. Kancellárius gróf Teleki Sámuel, amint neki tudományokra s tudósokra mindég nagy gondja vala, megszólítja iskoláink kormányzóit, hogy azt, aki a magyar névre a külföldön fényt vona, tartsák szemmel, s a honnak nyerjék vissza” (*Pályám emlékezete*. Magvető, Bp., 1956. 219).

Vajon nem kínzóan időszerű ez a megjegyzés? Vajon fordítanak-e elegendő figyelmet hazánkban a közügye-

kért felelősök, hogy aki külföldön is meg tudja állni a helyét, itthon talán

nagyobb szükség volna rá? Szoktak beszélni tehetség-gondozásról, de a tehetségek itthon tartásáról nagyon keveset hallottam. Lehet, hogy politikusok megrónának a következő kiragadott idézetért: „tudományos kérdések eldöntését nem a voksok többségétől, hanem a voksok jobbságától kell felfüggeszteni” (uo., 110). Ennek a mondatnak sokakat zavaró felhangjai lehetnek: az igazság nem azonos szükségképpen a többségi szavazással nyilvánított véleménnyel. Az igazság nem függ helyzetektől, érdekektől, időtől. Az igazság akkor is igazság, ha sokak számára éppen „nem időszerű”.

Egyik leveléből idézek: „A’ gyermeknek mind azt kell tanulni az Iskolában, a’ mire a’ felsőbb tudományok’ tanulására jutván, ’s később az életben, szüksége lesz. (...) Azokhoz, a’ mik ottan megneveztetnek, én azt óhajtanám, hogy a’ Morál tétetnék, (...) és hogy többére magunktól függ boldogságunk, és ha szerencsétlenek vagyunk, többére magunk vagyunk annak okai; és hogy az ember; igen kevés eseteket kivéve, azért szerencsétlen, mert kevély, és a’ Seneca’ szavai szerént, nem az ész követi, hanem a’ példákat. – Mind ezekre elég időnk maradna az iskolában, ha alkalmas Tanítókra bíznánk gyermekeinket, és ha a’ legdrágább adományát az Istennek, az időt, olly dolgokra nem vesztegetnénk, a’ minek haszna sem a’ fejre, sem a’ szívre nézve nincs” (2727. Kazinczy F. beszéde a s.-a.-új helyi ref. gyülekezethez).

Tudja és vallja, hogy erőfeszítés nélkül eredményt elérni nem lehet. Tudja, hogy nemcsak tanítókra van szükség, de kell a tehetség, és kell a szorgalom is: „De a dolognak is komoly studium kell, hogy biztossá válhassunk; maga a természeti adomány nem elég” (*Pályám emlékezete*, 89). Volna mit megszívlelnünk ebből a figyelmeztetésből ma is, amikor az igazi elmélyedés, ismeretszerzés, összefüggések átlátásának törekvése helyett a társadalom elvárása a minél kevesebb munkával, minél kevesebb idő alatt megszerezhető és pénzzé tehető tudás. Nem az igazság minél mélyebb megismerése s a belőle fakadó helyes cselekvés – a „morál”.

Amikor ma az iskola válságáról beszélnek sokan – meggyőződésem szerint joggal –, a pedagóguspálya válságáról is kell szólni. Ismét egy Kazinczy-megjegyzés: „Másfél évet töltvén, az akkori szokás szerint a szintaktikában, most a poetikába menék által, s itt az a szerencse ére, hogy tanítóm (Szathmáry Paksi Sámuel, fia a teol. professzornak) szereté, amit tanított. Így azt lehetetlen vala nekem is meg nem szeretnem” (*Pályám emlékezete*, 22). Bár minden tanító, tanár szívvel-lélekkel tudna foglalkozni a fiatalokkal, megélhetési gondok nélkül, és tudná valóban szeretni, ami a tevékenysége. Pontosabban: amit az iskolában tesz, azt elkötelezetten, hivatással tehetné!

Külön elemzést érdemelne meg a vallásról való felfogása. Híthű kálvinistaként fontosnak tartja a felekezetek békességét. Pannonhalmi utazásáról írva (1831) beszámol a bencés Guzmics Izidorral való beszélgetéséről. „Guzmicsnak kedves ideája, kedves, tiszteletes álma az

* Elhangzott Győrben, a Városházán 2009. április 17-én.

BÚCSÚSZÓ*

Barátaim, munkatársaink, fiatalok és idősebbek!

Rövid leszek, mert tudom – magamról is –, hogy a maradék pillanatokban kinek-kinek otthon jár az esze meg a szíve is. De hadd köszönjek el, mert haza indulunk, de hazulról; s ki tudja, ki kivel találkozik legközelebb.

Körvezetőink, versenyzőink és szakköröseink eszejárását ismerve, máris előre ismétlem visszauzenetüket: „Jó volt együtt lenni”; – s a magamét: „Jól éreztük magunkat, és jól éreztük egymást!”.

De ez az együttlétünk mégsem a szokott volt. Itt most nem a mindenéves Kazinczy-versenynek szokásos döntője zajlott le, s nem is kerek sorszámú (hiszen negyvennegyedik); hanem most a Magyar Örökség és Európa Alapítvány adományozta okmányt idézve: „több évtizedes beszédművelő mozgalmunknak” immár rangos társadalmi elismeréssel hitelesített folytatása indult tovább, majdnem aranylakodalmi múlttal és ünnepélyességgel. Hiszen jövőre lesz fél évszázada, hogy Péchy Blanka és az akkori oktatási miniszter, Benke Valéria, közösen írta alá a Kazinczy-alapítványról szóló megállapodást; s ezzel megszületett a kibontakozásnak – majd Győr Város és Győr-Sopron megye áldozata révén az országos verseny évenkénti megrendezésének – lehetősége.

Emlékezzünk: Péchy Blanka magánalapítványának kezelését az utolsó pillanatokban fogad(hat)ta el a minisztérium, mert készülöben volt már az új szabályozás, amely erre állami szervnek nem adott lehetőséget. Hogy e pillanatok sikertült még kihasználni, az Lőrincze Lajos érdeme volt.

* Elhangzott – zárás után, szűkebb körben – a középiskolások Kazinczy-versenyének országos döntője után, Győrben, 2009. április 19-én.

Az alapítvány (eredetileg lakáscserére gyűjtögetett) alapösszegének kamatából évenként egy Kazinczy-díj lett volna kiadható. Az alapító szándéka szerint hármas forgóban: az első két év(ek)ben példamutóan beszélő hivatások (színész, rádiós, televíziós, közéleti ember) vagy a beszédnevelésben jeleskedő szakember részére; a harmadik év(ek)ben viszont az országos kiejtési diákerseny-mozgalom legjobbainak.

A győri Kazinczy Ferenc Gimnázium vezetői, Kádár Géza, akkori igazgató, és Z. Szabó László szakvezető és kulturális tanácsadó – túlzás nélkül mondva – keresztülerőszakolta velünk, a központi felelősökkel szemben, hogy a helyi állami és oktatásügyi szervek vállalják a kimaradásra ítélt két év terheit. Így lett a Kazinczy-verseny megszakítatlan tömegmozgalom. Munkatársaik, majd utódaik nemcsak munka-, hanem életrendjükbe is beiktatták az ezzel kapcsolatos teendőket.

Ez a jó talajba hullott jó mag kicsírázott, majd a természet rendje szerint szárba szökken, s országosból nemzeti méretűvé fejlődött. Negyvennégy év alatt szakkörvezető és versenyre felkészítő tanároknak immár többszázai, versenyzői és szakköri tagi minőségben működő diákoknak pedig ezrei dolgoztak és dolgoznak önként és örömmel azon, hogy anyanyelvünk az egymás megbecsülésének, megértésének hordozója és kifejezője legyen és maradjon, s tisztán, emberhez méltó formában és tartalommal öröklődjék át az utódokra.

Köszönet mindeztért a kezdeményezőknak, a folytatóknak, sok erőt és sikert az utódoknak! Legyen ez a mozgalom ne csupán örökölt, hanem tovább öröklődő örökös „magyar örökség”! Péchy Blankát idézem: „Folytassátok!”

Deme László
alapító társelnök

→ unio. – *Ki ne óhajtáná azt? de ki merje reményleni, míg olyanok vagyunk, mint vagyunk?*” (Népek nagy nevelője, 402).

Iskolák felügyelőjeként: „...szerencsés valék a miskolci reformátusokat rábírní, hogy igen régi iskolájokat a katolikus iskolákkal egyesítsék, s az igyekezetet maga a szuperintendens is segítette; reménylenem lehet, hogy dolgaim ezután szerencsésebb menést vesznek, mert én magam is e felekezet tagja vagyok, s annál fogva a bizodalom hozzám nagyobb lehet.” Fölöttesének véleménye erre: „mely szép és mely jóltevő gondolat az, hogy a haza polgárai egy iskolában vegyék az első oktatást a vallást nem illető tárgyakban” (Pályám emlékezete, 103).

A levelező, szervező, ízlést formáló, nyelvet megújító Kazinczy Ferenc több figyelmet érdemel, mint amit a közvélemény fordít rá. Egy évforduló talán kiemeli a feledés mélyéről, és felfigyelnek arra, hogy „Jót, s jó! Ebben áll a nagy titok...”

Nagy titok, hogy mi a jó. Gondolkodók és a közügyek képviselői sokszor nincsenek azonos véleményen. Meggyőződése, hogy ebben a széteső világban – minden látszólagos egységesülés ellenére – nagy szükség van

azokra az emberekre, akik valóban jót akarnak, s azt nem akárhogy, hanem jól akarják. S jó az, ami szolgálja az életet: ami emberibbé teszi az embert. Szükség van világos, értelmes, őszinte, igaz beszédre.

Kazinczy születése óta 250 év telt el. A körülmények sok tekintetben megváltoztak. Amit technikai civilizációnak nevezünk, óriásit fejlődött. A tudomány által felhalmozott ismeretanyag megsokszorozódott. De az értelmes, boldog, szép élet utáni vágy ugyanúgy ott él minden emberben, még akkor is, ha kimondani ezt a vágyat sokaknak nincs bátorsága.

Kazinczytól idézem a következő mondatot is: „Kor és kor hasonlítanak egymáshoz, s az emberi dolgok karikaként fordulnak elő, bár jobb változásokkal, s nincs okunk elveszteni hitünket az emberiséghez” (Pályám emlékezete, 115).

Jó volna, ha tudatosítanánk, és minél több embernek továbbadhatnánk a meggyőződést: a világ helyzete sohasem reménytelen, mert sohasem azokon múlik, akik nem hisznek az életben, hanem azokon, akik hisznek benne. (Vö. Hamvas Béla: A világválság. Magvető, Bp., 1983. 7.)

2009 Kazinczy- és Péchy Blanka-díjasai

Almási Éva (Kazinczy-díj)

Almási Éva tanárnő, a pécsi Művészeti Szakközépiskola magyar–latin szakos tanára közel másfél évtizeddel ezelőtt csatlakozott növendékeivel a nyelvművelő mozgalomhoz. Azóta hol egy, hol két szakköri közösséggel példás rendszerességgel dolgozik. Az 1990-es évek óta szinte kihagyás nélkül megoldják a Magyar Rádió Beszélni nehéz!, a Magyar Katolikus Rádió Szórol-szóval és a Duna Televízió Nyelvőr című műsorának példamondatait, s megfjéjtésüket egyik tanulójának beszámoló-elemző levele kíséretében el is juttatják a szerkesztőségeknek. Almási tanárnő iskolájában, megyéjében és az országos mozgalomban is igazi pedagógusi elhivatottsággal, kiválóan és sokat dolgozik: a beszédművelő körök vezetőinek szervezett pécsi egyhetes országos továbbképző táborának egyik főszervezője volt, tapasztalatátadóként rendszeresen részt vesz a Beszélni nehéz! mozgalom országos találkozóin, táboraiban; jól fölkészített versenyzői eredményesen szerepelnek a különféle versenyeken. Tíz év óta – kezdeményezésére – évenként megrendezik a Baranya megyei beszédművelő körök tanácskozását, s a találkozóknak jórészt ő a házigazdája. Javaslataira – és sok-sok munkájával – jótékonyasági estet tartottak az épülő moldvai csángó magyar iskola javára. Eredményes szakköri tevékenységükért mintegy 30 alkalommal kaptak jutalmat a rádióműsorok szerkesztőitől, színvonalas, folyamatos munkájukkal többször kiérdemelték a Kazinczy-jutalmat, s megkapták az egyszer odaítélhető Péchy Blanka-jutalmat is. A tehetséggondozásban egészen rendkívüli eredményeket ér el, növendékei rendszeresen bejutnak a Kazinczy-verseny és az „Édes anyanyelvünk” verseny országos döntőjébe, s mivel ott is rendre kimagaslóan szerepelnek, eredményes felkészítésükért Almási tanárnő elnyerte a Z. Szabó László-emlékérmet és a Sátoraljaújhely-plakettet is. Legeredményesebb egykori versenyzőinek gálaműsorral egybekötött találkozót szervezett. Rendszeresen részt vesz a megyei anyanyelvi versenyek bírálóbizottságainak munkájában. Az Anyanyelvpolók Szövetségének elnökségi tagja, iskolai helyi csoportjuk megszervezője és vezetője; növendékei közül Orosz Annát és Varga Boglárkát az országos ifjúsági anyanyelvi parlamenten beválasztották az ASZ Ifjúsági Tagozatának vezetőségébe.

Kimagasló pedagógusi, szakkörvezetői, versenyfelkészítői, közösségszervezői munkájával Almási Éva tanárnő joggal érdemelte ki a Kazinczy-díjat.

Mucsányi János (Kazinczy-díj)

Mucsányi János szerkesztő, műsorvezető, a Duna Televízió munkatársa.

A József Attila Tudományegyetemen szerezte meg tanári diplomáját 1986-ban. Egyetemista korában Rozgonyiné Molnár Emma tanárnő tanítványaként a tanárjelölt országos Kazinczy-versenyén Kazinczy-érmes lett. Az egyetem elvégzése után 1987–94 között a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola nyelvészeti tanszékének oktatója volt. A magyar szakos tanárok számára kötelező tantárgyak oktatása mellett különös figyelemmel fordult a retorika, a szöveg- és a szemiotikai (jelelméleti alapú) szöveg- és tárgyművelés érződik mindig tudatos és igényes televíziós beszédén is. Főiskolai oktatóként a szaktárgyak oktatása mellett gondot fordított tanítványainak beszédére is. Kazinczy-érmes tanítványa volt Banner Géza, aki szintén a Duna Televízió munkatársa. Televíziós pályafutását az MTV szegedi stúdiójában kezdte, hosszú éveket át szerkesztőként és műsorvezetőként riporterként működött közre olyan információs és beszélgető műsorokban, mint az Esti kérdés vagy a Heti Hírmondó. Az egykori délutáni magazinnak, a Kalendáriumnak és a határokon túlra is szánt Világunk című magazinműsorának is egyik riportere és műsorvezetője volt. Több-ször volt házigazdája (műsorvezető moderátora) az olyan összetett műsoroknak, amelyek a Duna Televízió jelentős társadalmi ünnepeinek (pl. március 15-én, augusztus 20-án, október 23-án és karácsonykor) sugárzott. Tagja volt a Duna Televízió képernyőbizottságának.

A televíziózás műfajait azonban nemcsak „gyakorolja”. Televíziós hivatása mellett a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kommunikáció tanszékén 1998–2003 között retorikát és hírszerkesztést oktatott. Gyakorlati tévés tapasztalatait adta át tanítványainak.

Szerkesztői, műsorvezetői és riporteri munkáját mindenkor a tartalmi és nyelvi igényesség jellemezte, és jellemzi ma is. Alapos felkészülés után gondosan megfogalmazott mondatokban teszi fel kérdéseit, mondja el gondolatait. Beszédművelő, szövegalkotására és hangvételére mindig az a pontosság, tárgyilagosság jellemző, amely minden körülmények között természetes, spontán, amelyben és amely mögött ott érezzük a beszélgető társnak és a hallgató-nézőnek a tiszteletét és megbecsülését (az irányukba rejtett módon sugárzó szeretetet). Széles körű irodalmi, történelmi, esztétikai tudását a különféle műsorokba, beszélgetésekbe szöve egyszerű, pontos szavakkal, közérthetően tudja átadni.

Míndezek alapján Mucsányi János szerkesztő úr okkal veheti át a Kazinczy-díjat.

Némethné dr. Balázs Katalin (Kazinczy-díj)

Némethné dr. Balázs Katalin tanárnő a szegedi Gábor Dénes Műszaki Szakközépiskola és Gimnázium magyar–angol szakos pedagógusa. Megszaktitásokkal 1981 óta tagja az országos beszédművelő mozgalomnak, már az 1988-ban városukban megtartott második körvezetői tábornak aktív résztvevője volt. Növendékeivel a Beszélni nehéz! és a Szórol-szóval című rádióműsorokkal, valamint a Duna Televízió Nyelvőr című műsorával példásan tartja a kapcsolatot. Eredményes szereplésükkel mintegy húsz alkalommal érdemelték ki a szerkesztők elismerését, többször részesültek Kazinczy-jutalomban, s már a Péchy Blanka-jutalmat is elnyerték. Nyugodt, derűs, vonzó egyéniségével „nehéz pedagógiai terepről” is maga köré gyűjt olyan növendékeket, akikkel aztán elismerésre méltó eredményeket ér el. Példaértékű kapcsolatrendszerrel épített ki a Szécsényben működő beszédművelő körökkel; a szegedi anyanyelvi csoportokkal hasznos és rendszeres módszertani tanácskozásokat tartanak, ezeknek jórészt ő a szervezője, házigazdája.

Kiemelkedő tehetséggondozó, versenyfelkészítő munkáját mutatja, hogy növendékei rendszeresen bejutnak az országos anyanyelvi versenyek döntőjébe, s ott is kiválóan megállják a helyüket, ezt mutatják az elnyert Kazinczy-érmek és Sátoraljaújhely-plakettek. Kimagasló felkészítő tanári tevékenységét a bírálóbizottságok is elismerték. Vezetésével tíz év óta iskolájuk szinte utánozhatatlan pontossággal, igényességgel rendezi meg a Kazinczy-verseny megyei döntőjét. Az Anyanyelvpolók Szövetségének tagja; iskolai helyi csoportjuk megszervezője és vezetője; irányításával eredményes és emlékezetesen szép találkozót rendeztek Szegeden az ASZ helyi közösségei képviselőinek. Eredményes pedagógusi munkáját dicséri, hogy növendéke, Terjéki Tamás bekerült az ASZ Ifjúsági Tagozatának vezetőségébe, és 2008 decemberében az országos elnökségbe is beválasztották.

Egy rendkívüli pedagógusi pálya megkoronázásaként veheti ma át a Kazinczy-díjat.

Szőnyi Éva (Péchy Blanka-díj)

Szőnyi Éva tanárnő, a budapesti Práter Általános Iskola magyar–orosz szakos tanára, hosszú éveket át igazgatóhelyettese érdemelte ki az egyik Péchy Blanka-díjat. Közel másfél évtizede kapcsolódott be a Beszélni nehéz! mozgalom munkájába, iskolájában a tanári szakkört működtette az elmúlt tanévig. Az intézményben bekövetkezett jelentős személyi változások miatt beszédművelő körében egyedül maradt, azóta egyéni megfjéjtőként küldi megoldási javaslatait a Beszélni nehéz!, majd a Szórol-szóval című rádióműsorunk. Kitartó, színvonalas kiejtésjelölő munkájukat 24 alkalommal jutalmazták a szerkesztők, három ízben a beszédművelő közösségeknek adható legmagasabb elismerési formát, a Kazinczy-jutalmat is elnyerték. Iskolája 1998 óta rendezi meg az általános iskolákban működő nyelvművelő köröknek – versenyekkel színesített – anyanyelvi napját, Szőnyi tanárnő állította össze – igényesen, sok ötlettel fűszerezve – a csapatvetélkedő feladatokat, s a versenyt ő maga vezette. A beszédművelő mozgalom versenyein gyakran részt vesz a bírálóbizottság munkájában. Több alkalommal is részt vett a Beszélni nehéz! körvezetői országos továbbképző táborában, a 2003. évi budapesti szakmai hétnek egyik szervezője volt. Az Anyanyelvpolók Szövetségének és iskolai helyi csoportjuknak tagja. Az anyanyelvi készségek terén hátrányos helyzetben lévő tanulók felzárkóztatásában példás és eredményes munkát végez.

Szőnyi Éva tanárnő igényes szaktanári, szakkörvezetői munkájáért, a tanórán kívüli tevékenységi formák területén elért eredményeiért kapja a Péchy Blanka-díjat

Vass Rozália (Péchy Blanka-díj)

Vass Rozália tanárnő, a sepsiszentgyörgyi Mikes Kelemen Főgimnázium magyartanára a másik idei Péchy Blanka-díjasunk. 1995 óta tagja a beszédművelő mozgalomnak, azóta vezeti Tamási Aronról elnevezett, 5–8. osztályos tanulókból szervezett, rendszeresen megújult körét. Töretlen, kitartó munkával, minden nehézséget legyőzve példás rendszerességgel küldte, küldi megfjéjtéseit a Beszélni nehéz! és a Szórol-szóval című rádióműsorok, színvonalas munkájukat a szerkesztők közel harmincszor díjazták, s négyszer elnyerték a Kazinczy-jutalmat is. A körvezetői továbbképző táborok munkájában 1997 óta rendszeresen részt vesz, az 1999-ben és 2004-ben Erdélyben rendezett szakmai hétnek egyik szervezője és kiváló házigazdája volt. Növendékeivel rendszeresen részt vesz az anyanyelvi mozgalom magyarországi rendezvényein, az általános iskolások balatonboglári anyanyelvi táborának egyik szakmai vezetője. Kiváló szaktanári, versenyfelkészítői munkáját igazolja, hogy a honi versenyeken a magyarországi diákokkal azonos vagy még jobb eredményeket érnek el diákjai. Az Anyanyelvpolók Szövetségének és az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetségének aktív tagja; a nyugdíjkorhoz közel is rendszeresen részt vesz továbbképzéseken, az új szakmai ismeretekre fogékony; egyszerűen közzétehetően számos magyarországi és erdélyi anyanyelvpoló közösséggel alakított ki hasznos, mindkét fél számára gyümölcsöző kapcsolatokat.

Vass Rozália tanárnő eredményes magyartanári és szakkörvezetői munkájával joggal érdemelte ki a Péchy Blanka-díjat.

A Collegium Fenno-Ugricum

A világ népeinek túlnyomó része ún. kis nép, nyelvük kis nyelv. A nyelvek számát 6-7000-re becsülik, s az egy nyelvet beszélők száma mintegy ötezer. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a világ nyelveinek több mint háromnegyede rendkívül veszélyeztetett helyzetben van, éveik (napjaik) meg vannak számlálva. Köztük a legtöbb – Oroszországban beszélt – finnugor nyelv é.

Az utóbbi egy-két évtizedben egyre nagyobb figyelem fordul a kis finnugor nyelvek felé – immár nem csak a hagyományos finnugor nyelvészeti értelemben. Programok születnek e nyelvek s a hozzájuk kapcsolódó kultúrák megőrzése, revitalizációja, fejlesztése érdekében. Ez egyszersmind a népek fennmaradásának, s így a globalizáció lelassításának záloga is.

2008 őszén hoztuk létre – kormányzati támogatással – a Rubovszky Éva elnökletével működő Nemzetek Háza égisze alatt a *Collegium Fenno-Ugricum* (CFU) elnevezésű kutatóintézetet, amely a finnugor nyelvek és népek ismertebbé tételét, e nyelvek fejlesztését s a finnugor népek közötti kulturális, tudományos és felsőoktatási kapcsolatok erősítését szolgálja. Az intézet Badacsonytomajban van, az ún. Keresztury-házban. Ahogy a ház falán lévő márványtáblán olvashatjuk, ez a ház volt – az államosításig – Keresztury Dezső irodalomkutató, költő, későbbi miniszter és akadémikus nyaralója. Egy másik, Kodály Zoltánnak szentelt emléktábla arról tudósít, hogy 1934–35 nyarán itt gyűltek össze azok a zenepedagógusok, akik Kodály intenciói alapján elindították az Éneklő ifjúság mozgalmat. A badacsonytomaji önkormányzat bérleti díj fejében rendelkezésünkre bocsátotta az amúgy elhanyagolt, semmire nem használt épületet. Ennek átalakítása 2008 nyarán megtörtént, azóta mintegy 4000 kötetes, finnugor tematikájú könyvtárral gyarapodott, s természetesen rendelkezésre állnak a modern informatikai eszközök is.

A CFU tervezett programja a céloknak megfelelően gazdag. Ebből emelek ki három elemet.

– *A finnugor népek megismertetése* érdekében könyvsorozatot indítottunk el *Bibliotheca Fenno-Ugrica* címmel. Ebben az egyes oroszországi finnugor népekről egységes szerkezetű és kivitelű tudományos ismeretterjesztő kismonográfiák láttak/látnak napvilágot – oroszul és az adott finnugor nép nyelvén. Ez utóbbi azért rendkívül jelentős, mert tudományos ismeretterjesztő irodalom finnugor nyelveken gyakorlatilag nincs. A sorozat révén lehetőség nyílik arra, hogy a finn-

ugor népek megismerkedjenek saját magukkal és nyelvrokonaikkal, az orosz nyelvű változat révén a szomszédságukban élő oroszok is megismerhetik az őslakosokat, illetve oroszból bármely más nyelvre tovább fordíthatók a monográfiák. Eddig hét népről jelent meg összesen 15 kötet (karjalaiak – oroszul és két karjalai nyelvváltozaton, vepszék – oroszul és vepszül, mordvinok – erza és moksa nyelven, marik – mari és orosz, komik – komi és orosz, komi-permjákok – komi-permják és orosz, udmurtok – udmurt és orosz nyelven). A szerzők az adott nép kutatói. A kiadványok technikailag is az adott finnugor tagköztársaságban készültek. Célunk a sorozat folytatása, illetve valamennyi könyv lefordítása valamennyi finnugor nyelvre és angolra, hogy a finnugor világot bemutathassuk a nagyvilágnak is.

– *Nyelvfejlesztés, terminológiaalkotás.* A terminológia a nyelvek sokrétű használatának és így megmaradásának záloga. A program megvalósítását a közoktatás tantárgyi terminológiájának kidolgozásával kezdtük. Az 1920–30-as években ugyan megteremtették már valamennyi iskolai tantárgy anyanyelvű terminológiáját, ám a sztálini terror idején annak alkalmazására már nem kerülhetett sor. Az anyanyelvű terminológia kidolgozása révén elhárul a szakmai akadály a anyanyelvű oktatásnak, s „csak” a politikai akadályokat kell majd megszüntetni.

– *Finnugor virtuális egyetemi hálózat* kiépítése. Célunk, hogy az oroszországi finnugor köztársaságok egyetemének finnugor vagy bölcsészkarait az internet segítségével összekössük, s videokonferencia-módszerekkel közös MA- és PhD-képzést valósíthassunk meg a legjobb erők bevonásával, nemzetközi együttműködéssel. A hálózathoz bármely érdeklődő egyetem, ahol folyik finnugor tematikájú oktatás és kutatás, csatlakozhat.

A pénzügyi források megléte esetén a program további elemekkel is bővíthető (pl. szakmai-metodikai továbbképzés az anyanyelvi nevelés legújabb, nemzetközileg már bevált módszereiről; antológiai kiadása az egyes finnugor népek irodalmából; ehhez kapcsolva a szükséges nyelvi képzést, fordítói kurzusokat).

A korábban már a szombathelyi Uralisztikai Tanszéken elindított programok közül a finnugor népek képviselőinek szervezett kéthetes, orosz nyelvű hungarológiai nyári egyetem is a CFU-n zajlik.

A CFU programja nyitott. Szívesen veszünk át és fogadunk be új javaslatokat, illetve működünk együtt mindenki-vel eredeti céljaink megvalósításában.

Pusztay János

Romániai magyar oktatási figyelő

Az RMDSZ Ügyvezető Elnökségének Oktatási Főosztálya még 2005-ben hozta létre az interneten elérhető Közoktatási adatbázist (www.rmksz.ro/oktatas), amely naprakész információkat nyújt az oktatási intézményekről, a diákok és pedagógusok létszámáról, megtalálhatók a tankönyvírás és -kiadás tervezésére, oktatástámogatási koncepciókra vonatkozó adatok. Közoktatási intézményeink nagy része regisztrálthatja itt magát.

A hatékony romániai/erdélyi magyar oktatástámogatási és -stratégiai feltételek megteremtéséhez járul hozzá a www.magyaroktatasi.ro honlap (szerkeszti Mihályfalvi Katalin és Katona Hajnal), valamint a beinduló www.magyaroktatasi.ro elektronikus kiadvány is, publikációs lehetőséget biztosítva a romániai magyar pedagógusok számára.

Málnási Ferenc

A 22. Nagy J. Béla helyesírási verseny

Április 25-én, szombaton az Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke immár 22. alkalommal rendezte meg a pedagógusjelöltek Nagy J. Béla országos helyesírási versenyét az egyetemi és a főiskolai hallgatók számára. Az egriek felhívására 23 intézmény – köztük a beszercebányai Bél Mátyás, a kolozsvári Babeş-Bolyai és a komáromi Selye János Egyetem – küldte el egy-egy legjobb helyesíróját. A korábbi szokástól eltérően – különböző okok miatt – idén egynapos volt a döntő, ugyanis elmaradt a szakmai konferencia.

A zsűri elnöki teendőit dr. Keszler Borbála (ELTE) látta el, a dolgozatok javítását, értékelését dr. Bozsik Gabriella (Eger), dr. Kádár Edit (Kolozsvár), dr. Laczkó Krisztina (ELTE) és dr. Nagy Katalin (ELTE TÓFK) végezte.

A bírálóbizottság a következő döntést hozta:

I. díjas Furuglyás Dóra (ELTE) V. éves magyar–latin szakos (tanára: Antalné dr. Szabó Ágnes)

II. díjas Dargai Bernadett (Eszterházy Károly Főiskola) III. éves kommunikáció és médiatudomány szakos (tanára: dr. Bozsik Gabriella)

III. díjas Dsupin Éva (Miskolci Egyetem) IV. éves magyar szakos (tanára: Miklós Gabriella)

Bozsik Gabriella

HÍREK – ESEMÉNYEK

Hírek

A Kazinczyról elnevezett *Szép magyar beszéd* országos verseny negyvennegyedik döntője 2009. április 17–19-én zajlott le Győrben. Az értékelő záróbeszédet **Szathmári István** professor emeritus tartotta, s beszédében – tekintettel arra, hogy a névadó születésének idén van a 250. évfordulója – részletesen foglalkozott azzal, hogy mit jelent számunkra ma a nyelvújítás, amelynek Kazinczy volt a vezéralakja. E számunk más helyén közöljük **Korzenszky Richárd** megnyitóbeszédét, decemberben pedig **Kovács László** ny. gimnáziumi igazgató köszönőtjét is.

*

A 43. *magyar nyelv hete* megnyitóját **Kiss Jenő** és **Balázs Géza** előadásával 2009. április 24-én tartották Széphalomban, A Magyar Nyelv Múzeumban. (Kiss Jenő előadásának írott változatát e számunkban közöljük.) A rendezvénysorozathoz kapcsolódott Széphalomban az első magyar tájnyelvi vetélkedő és konferencia, valamint előadások Sopronban, Vácott, Győrben, Vonyarcvashegyen.

*

Új *nyelvészeti portál* nyílt www.nyest.hu (Nyelv és Tudomány) címmel. A honlapon információkat, elemzéseket és interjúkat lehet olvasni.

*

A *magyar nyelv éve* alkalmából jelentősen megújult a www.manyszi.hu (www.e-nyelv.hu) honlap. A honlapon elérhető Az év szava internetes szavazójáték, indult egy Kazinczy-vetélkedő, és szeptemberben megjelent az E-nyelv Magazin első száma. A magazin szerkesztője **Horváth Péter**.

*

2005-ben 33 lelkes váci polgár alapította meg *A Magyar Nyelv Barátainak Egyesületét*. 2009-ben a Kazinczy-évforduló jegyében előadásokat, vetélkedőket, kirándulásokat szerveznek, valamint Kazinczy váci emlékeit ápolják.

*

A harmadik **Józsa Péter művelődés-szemiotikai szemináriumot** 2009. május 29–30-án tartotta Szombathelyen és Nagyrákoson a Magyar Szemiotikai Társaság. Az előadók között szerepelt **Markó Péter**, **Kapitány Ágnes**, **Kapitány Gábor**, **Pusztay János**, **Gráfik Imre**, **Voigt Vilmos** és **Balázs Géza**. A Vas Megye Közgyűlése által támogatott rendezvényre kétfévente kerül sor.

*

Világkép a nyelvben és a nyelvhasználatban címmel rendezett konferenciát a Modern Filológiai Társaság 2009. június 24–25-én az ELTE-n.

Hetvenedik születésnapján köszöntötték **Raisz Rózsa** főisk. tanárt az Eszterházy Károly Főiskolán 2009. június 30-án kollégái, barátai, és átadták a Zimányi Árpád szerkesztésében megjelent tanulmánykötetet.

*

A *Paksi Közművelődési Kht.* július 27. és augusztus 4. között 16. alkalommal szervezte meg – idén a Kazinczy-év jegyében – a határon túli magyar középiskolások cseresznyési táborát.

*

A 26. *nemzetközi anyanyelvi tábort* Győrben, a Szent László Katolikus Szakkollégiumban szervezték meg július 31. és augusztus 10. között. Néprajzi, nyelvi és irodalmi előadásokat hallgathattak meg a résztvevők, valamint kirándulásokon és kulturális programokon vehettek részt.

Nyelvészeti könyvek

Aczél Petra: *Új retorika. Közélet, kommunikáció, kampány. Kalligramm, Pozsony, 2009.*

Bañcerowski Janusz: *A világ nyelvi képe. A világkép mint a valóság meta-képe a nyelvben és a nyelvhasználatban.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Bárdosi Vilmos szerk.: *Quo vadis philologia temporum nostrorum?* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2009.

Bóna Judit: *A gyors beszéd. Produkciós és percepciósi sajátosságok.* Lexica Kiadó, Budapest, 2009.

Czakó Gábor: *Beavatás a magyar észjárásba. Harmadik, javított kiadás.* CzSimon Könyvek, Budapest, 2009.

Fercsik Erzsébet–Raázt Judit: *Keresztnevek enciklopédiája.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2009.

Forgács Róbert: *Anya – nyelv – csavar. Nyelvi fejtörők.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008. (Az ékesszólás kiskönyvtára.)

Kabán Annamária: *A szövegvizsgálat útjain.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2009.

Kálnási Árpád: *Debreceni cívis szólások és közmondások.* Tóth Könyvkereskedés, Debrecen, 2008.

Kicsi Sándor András: *Szöszemantika.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Ladányi Mária: *Produktivitás és analogia a szóképzésben: elvek és esetek.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Mazurka Károly: *Szuhogyi palóc tájszótár.* Magyar Nyelvtudományi Társaság, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Molnár Csikós László: *Divatszavak. 222 újszerű szó és szójelentés részletes magyarázata.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008. (Az ékesszólás kiskönyvtára.)

Náray-Szabó Márton: *Francia–magyar beszédfordulatok. 1200 kifejezés a*

mindennapi társalgás nyelvéből. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2009.

Orsós Anna–Kálmán László: *Beás nyelvtan.* MTA Nyelvtudományi Intézet, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2009.

Zimányi Árpád szerk.: *Tanulmányok a nyelvről.* (Vargáné dr. Raisz Rózsa 70. születésnapjára.) Az Eszterházy Főiskola Tudományos Közleményei. Eger, 2009.

Események

2009. október 2–4. Az utazás szemiotikája. 7. Semiotica Agriensis konferencia, Eger

2009. október 4. Pálinszentelés, Ferences templom, Miskolc

2009. október 8–10. Nyelvújítás és világlátás. Szarvas Gábor nyelvművelő napok, Ada (Szerbia)

2009. október 16. A magyar nyelv helyzete a világban. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága és az Anyanyelvpolók Szövetsége konferenciája (Széphalom)

2009. október 16–17. Az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny országos döntője, Kossuth Lajos Gimnázium, Sátoraljaújhely

2009. október 17. A magyar nyelv múltja, jelene és jövője állandó kiállítás megnyitása, A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom

2009. október 31. Családi szónokverseny. Nagycsaládosok Országos Egyesülete, Anyanyelvpolók Szövetsége, Budapest

2009. november 7. Prágai magyar kulturális napok – a magyar nyelv éve jegyében, Prága

2009. november 11. 11 óra A magyar irodalmi névadás kutatásának 75. éve. Tudományos ülésszak. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest

2009. november 13–14. XI. Kossuthszónokverseny, ELTE, Budapest

2009. november 17–18. Nyelvelmélet és kontaktológia konferencia, PPKE, Piliscsaba

2009. november 27. A nyelv és a magyar nemzeti öntudat. Zemplén Európa Ház, Királyhelmec

szószavazó.hu

A Balassi Bálint Intézet, a magyar nyelv éve rendezvénysorozat fő lebonyolítója nyáron elindította a szószavazó.hu internetes oldalt. Ezen bárki bejelölheti a számára legfontosabb szót. A jelszó: *Hagyj egy szót magad után!* A szólistát később közzéteszik.

Mindenekelőtt a 2009. évi 2. számunkban közzétett rejtvények megfejtését adjuk közre.

I. Fífikás szavak. 1. Csecsen. 2. Dödölle. 3. Néném. 4. Mimi-ka. 5. Tatami. 6. Mamaliga. 7. Csicsikov. Sajnos, a szerző – egyúttal a szerkesztő – meghatározása pontatlan volt, mivel Gogol legismertebb műve, a Holt lelkek regény, nem szindarab, noha az is, sőt film is készült belőle. A legtöbben mégis a Csicsikov megfejtést adták meg, s ezt, ha már hibáztunk, természetesen el is fogadtuk, de külön elismerés jár azoknak, akik a megtévesztő meghatározásra is tudtak választ adni, többfélélt is. Pl. Ljuljukov (Gogol: A revizor), Varvara (Osztrovszkij: Vihar), Tyetyerev (Gorkij: Kispolgárok) stb. Megfejtőink leleményessége határtalan. De ez nem változtat azon a tényen, hogy figyelmetlenek voltunk, s ezért olvasóink elnézését kérjük. 8. Tettes. 9. Gégész. 10. Ninive.

II. Futólépésben. 1. Állatöv. 2. Apokrif. 3. Károlyi (Mihály). 4. Karikás. 5. Felirat. 6. Kimenős. 7. Spanyol. Az 1904-ben írt vers címe: Viliről, az 1928-ból származóé pedig: Április. A futó tehát először az ábra közepén levő i betűig lép, majd derékszögben elfordulva jut el az alsó sor jobb, illetve bal sarkáig.

III. Hétszer hét. 1. Mellkép. 2. Panadol. 3. Tejsavó. 4. Kurátor. 5. Értelem. 6. Látszik. 7. Könyves. A keresett költő Radnóti Miklós, két versének címe pedig Majális, illetve a sorok átrendezésével: Töredék.

IV. Szójátékos csattanó. Nem akarom, hogy egyetlen hajszálam is meggörcsüljön.

Azok közül a megfejtőink közül, akik beküldött megoldásaikkal elérték a sorsolásban való részvételhez szükséges 60 pontot, a következők részesülnek könyvjutalomban: Balogh Imréné, Békés, Farkas Gyula u. 2. I. pavilon, fszt. 9/A (5630); Darvainé Ilosvai Fanni, Eger, Kertész u. 175. (3300); Felnöttek Mikszáth köre, Balassagyarmat, Rákóczi u. 50. (2660); Fleischmann Andorné, Budapest, Nezsider park 11. (1142); Geszti Gyuláné, Pécs, Kassa u. 2. (7623); Nagy Sándorné, Karcag, Damjanich u. 50/A (5300); Németh Ervin, Pápa, Beke József u. 28/A (8500); Némethy Dávid, Jászapáti, Simon Ignác u. 3. (5130); Sterczler Ödön, Budapest, Szőnyi út 58. fszt. 6. (1142); Szegedi Jánosné, Tarján, Jókai u. 28. (2831). A nyerteseknek szívből gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Hétszer hét. A rejtvényben két magyar író szerepel. Együk nevét akkor kapjuk meg, ha az ábra helyes kitöltése után a bal felső saroktól a jobb alsóig terjedő átlóban összeolvassuk a betűket. Ugyanebben az átlóban találjuk meg a másik író nevét is, de ehhez megfelelően át kell rendezni a sorokat. A két névért 8-8, összesen tehát 16 pont jár.

- Lelkési hivatal és lakás:
- Csodálat:
- Lámpa és bor is van ilyen:
- Szerződést, munkaviszonyt megszüntet:
- A pázsitfűfélék magházát körülzáró nagyobbik, külső levélke:
- Nagy folt:
- Szárazföldi békák családjának egysége:

II. Szótagkírákos. Rejtvényünkben tíz szótagsort közlünk, de a négy tagból álló sorok két középső tagjának csupán a helyét jelöljük meg. Ezek megtalálása olvasóink feladata. Úgy kell egy-egy szótaggal kitölteniük az üresen hagyott helyeket, hogy ezáltal minden sorban három értelmes kéttagú szó keletkezzék. Tehát például a HA TÁR sort így tölthetjük fel

szótagokkal: HA LOM HA TÁR. Ebből a következő három szó olvasható ki: HALOM (1. és 2. szótag), LOMHA (2. és 3. szótag), HATÁR (3. és 4. szótag). Igen, de mit tegyünk akkor, ha többféle megoldás is lehetséges? Hiszen az iménti szósort is többféleképpen, például így is megalkothatjuk: HA MAR HA TÁR. Nos, ennek elkerülésére öt szóznak – az 1., 3., 5., 7. és 9. sor két középső szótagjából összeolvasható szónak – megadjuk a rövid, eligazító jellegű meghatározását. Ezek a következők: 1. Virág. 3. Útközet. 5. Legfelső rész. 7. Állat. 9. Népi háziipari eszköz. S hogy a meghatározásokból kirekesztett sorok helyes megoldásához is nyújtunk valami fogódzót, hát íme: a rövid meghatározással ellátott szavak második szótagja egyúttal a közvetlenül alattuk levő, megtalálendő szó első szótagjával azonos! Ennyi útbaigazítás után most már megfejtőinken a sor. A helyes megfejtésért soronként 2, összesen tehát 20 pontot lehet szerezni.

1. HO	KOND
2. SZIL	BÁSZ
3. KA	TÁR
4. TOR	CSÚ
5. KÖR	KE
6. MEN	ZUG
7. KA	MASZ
8. BIR	KETT
9. PAR	RUM
10. CSEL	NA

III. Eszperente. Bár eszperente nyelven beszélni, azaz a magánhangzók közül csupán az egyetlen e-t használva (s a nyílt e és a zárt ë között nem téve különbséget) nem egyszerű dolog, olvasóink minden bizonnyal megbirkóznak a következő rejtvényrel, azaz mindegyik meghatározásra tudnak válaszolni csupa e-vel a megfelelő függőleges sorokban. Ha megoldásuk helyes, akkor az ábra középső vízszintes sorában egy éppen 150 éve született „jeles ember” nevére bukkanhatnak. Mivel a név tizenegy betűből áll, a megfejtéssel is éppen ennyi pontot lehet szerezni!

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Ritka férfinév							
2. Kenderfonalból szőtt vastag szalag							
3. Egyik legkeletibb kisvárosunk							
4. Déry Tibor regénye							
5. Vásznon alsószoknya							
6. Támlátlan heverő							
7. Roston sült hús							
8. A nászutasok városa							
9. Test nélküli lény							
10. Dunántúli hegység							
11. Szentekkel kapcsolatos tárgyi emlék							

IV. Szójátékos csattanó. Megfejtésül a mellékelt skandináv rejtvény csattanóját kell beküldeni. Értéke 25 pont.

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke 72 pont, de már 60 pont is elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban tíz szerencsés megfejtőnk részesül. A fejtőrök megoldását **2009. december 1-jeig** tessék beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Pf. 107.

Minden rejtvény- és szójátékkedvelő olvasónak jó szórakozást és sikeres megfejtést kívánunk a feladványok készítői:

Grétsy László (II.), Harmati Gizella (III.), Láng Miklós (I.), Schmidt János (IV.)

Szójátékos csattanó

Új szavak, ki jejezések (56.)

Nem szótározott szavak tárháza

Újborkóstolók		A VICC CSATTANÓJA	MAGYAR AUTOJEL AZ ENYV IS EZ	KI NEM ÁLLHAT	ÉRZÉKELÉS SZEMMEL	TANÁRI ILLET-MÉNY FAJTÁJA
– Hamarosan megérkeznek a vendégek, tárd ki a pince vasajtáját, fiam!		HIT-SZEGŐ				
– Miért, édesapám?		BATU KÁN NÉPÉBŐL VALÓ				
(A választ az ábra számított soraiban rejtettük el.)		GÖRÖG EREDETŰ NŐI NÉV				
		ALJAS, ALÁVALÓ				
A KENDE ÉS A GYULA EGYÜTTES HATALMA	MIKLÓSKA	PÁROSÁVAL NYESI!	TÉLI TALP			
KELET. RÖVIDÍTVE	ITT TEREM A RETEK	A SZABADBA	ESZAK FELÉ FÚJ (2 SZÓ)	JAPÁN AUTOJEL SZINTÉN NE		
NÉZD CSAKI!						
BELEFOG. HOZZÁLÁT						
A KÁLIUM VEGYJELE						EGYES ÁLLATOK HASALJI PRÉMJE
TÁJÉKOZÓDÁS A VILÁGBAN	ELŐTAG: HÁROM- HÜSBOLTI ARU	MITIKUS AGYAG-SZOBOR ÖDÁVÉGI!				
RÁADÁSUL, MI TÖBB		... HUBER ISTVÁN: FESTŐ DÁRIDÓ		UGYAN, DEHOGYI! IMPORT-OLAJ!		
FÉL ZSÁKI! KÖTŐZŐ-ANYAG SORVÉGI!	MOHÓN FOGYASZT ILLETVE, RÖVIDÍTVE					
		RÁBÁKÓZIFALU KÁRTYAJÁTÉK				NÉHAI SZÍNÉSZ (LAJOS)
ELTÉVESZTVE ÖSSZEKEVERŐ						
			RÓMAI 50-ES PÉLDÁUL A CSÉSZÉ	ZORRO JELE „DZS”		
HEKTOFRIZURARÖGZÍTŐ ANYAG	KÖSZEG MELLETTI HELYSÉG LAKOSA		AZONBAN ... POUND, USA-BELI KÖLTŐ			
A VÖLGYBE JUTTAT, NÉPIESEN	KERESZTÜLCSÓ-NAKÁZIK ÉSZAK					FRED ...; NÉHAI AM. TÁNCOS, SZÍNÉSZ
		PARASZT-VEZÉR KÖRLET KÖZEPE!				
JÓD ELJUT HOZZÁNK LÉLEGZIK	PULZUS MTA-TAG FIZIKUS V. (MÓR)					
ÓTLETES, SZELLEMESE FÉLELEMI	ERBIUM ALBAN BERG OPERÁJA	ADY EGYIK MŰZSÁJA KÖTŐSZÓ		TEMPUS KÓRUS-TAGOK ZENGIK		
			AZONOS MAGÁN-HANGZÓK MESEVÉGI!	PÁROS MÉTAI! ANGOL SÖRFELE		
		VERDI OPERÁJA AUSZTRIA HATÁRAI!				
SZÓLŐLÉ KÖNNYELMŰ, ÜRES FEJŰ			USA-BELI SZÍNÉSZNŐ (LIV) NITROGÉN			
Á, DEHOGYI!						
		!	SZÁNTÓ-ESZKÖZ			

deszkás – gördeszkás. Pl. „deszkás srácok”.

dresszkód – a protokoll által előírt (kötelező) ruhaviselet. Angol eredetű (*dress code*). Pl. „Nyáron sem lazítható a dresszkód” (Népszabadság, 2009. júl. 17.).

extrémbörtön-látogatás – turistalátványosság; valóságos börtönbe való látogatás, sőt beklózás (Magyar Nemzet, 2009. júl. 18.).

Hany Istók-fröccs – a félig halról, félig emberről idegenforgalmi célból elnevezett italféleség (Magyar Nemzet, 2009. júl. 10.). „A résztvevők közösen alkotják meg a Hany Istók-fröccs receptjét.”

három hás – halmozottan hátrányos helyzetű (gyerek)

háromlábú – út menti traffipax (állvány). Pl. A *háromlábút* most szerelik.

kortárs – nagyon jó (szleng). Pl. „Barátom már említette, újabban a fiataloknál már nem király, sirály, császár vagy csakány, hanem *kortárs* az, ami baró” (ÉS 2009. máj. 15.).

nanopróza – szócikkek, mikrotörténetekből álló regény. Állítólag Czifrány Lóránt kifejezése. (ÉS 2009. jún. 12.)

öribari – örök barátság („édi-nyelv”)

takker – taxis (szleng)

tátikázás – korábban: nem élő, énekes koncert, hanem csak a felvett anyagra való (imitált) ráéneklés; ma a *karaoké* magyar megnevezése: énekesek utánzása (Magyar Nemzet, 2009. aug. 1.).

turistacsapda – olyan szolgáltatás, hely, ahol a külföldről érkező, a helyi szokásokat nem ismerő turistát könnyűszerrel becsapják (pl. taxi, étterem).

újinfluenza – teljes nevén: *új típusú influenza*, a H1N1 vírusralátrolt emberre, majd emberről emberre terjedő betegség. 2009 telén Mexikóban tűnt fel, majd az egész Földön elterjedt. Helyesírása a sajtónyelvben eleinte *új influenza*, majd – mivel minőségileg új betegségről van szó – egybeírt formában *újinfluenza*.

vetít – nagyot mond, hazudik. Pl. „A gondnokot csak mozigépésznek neveztük, mert mindig *vetít*.”

visszaper – a számítógép billentyűzetén lévő backspace billentyű (a kurzor eggyel balra való mozgatása törléssel) magyar megnevezése a *visszaperlés* szóból. (A *vissza* is elegendő lenne.)

A rovat 1998–2005. között megjelent anyagát teljes egészében tartalmazza a következő kötet: Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005). Szerk.: Balázs Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. További gyűjtés: Mynya Károly: Új szavak I. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007.

B. G. és B. M.
balazsge@due.hu

NYELVÉSZ • LELETEK

ELVÉSZLELETEK

Gyümi krémjoghurt
125 g, 392 Ft/kg
Alföldi Tej Kft.

49 Ft

Szupi, fincsi, ari... (Balog Lajcsi, Kiskunhali)

Hamis lábbeliknek parancsoltak megálljt a pénzügyőrök; Gyulán ellenőriztek

Vajon megálltak a hamis lábbelik a felszólításra? – kérdezi Wagner Alfréd olvasónk ennek a Vasárnapi Hírekben olvasott mondatnak a láttán.

Új fejezet nyílt a 105 éves étterem történetében

Pincemester

Nem azt kell találnunk, amit mi gondolunk, hanem azt, amit a vendég szeretne – mondja Joó Géza, a Mátyás Pince új ügyvezető igazgatója. A 105 éves étterem jelentős változások elé néz: átalakítják belső tereinek egy részét, megújítják az étlapját, s visszatér a régi rezesbanda: Déki Lakatos Sándor cigányzenekara is.

Csakhogy a cigányzenekar sohasem volt rezesbanda! Ez utóbbi ugyanis rézfűvös (katona)zenekar, amelynek tagjai trombitát, harsonát, kürtöt stb. szólaltatnak meg, nem vonós hangszereket vagy cimbalmot! (Miklós Józsefné komáromi olvasónk adata.)

Alulról támadta az ékszerüzletet

Február 21-én 14 óra 2 perckor betörést jelzett az Erzsébet királyné úti ékszerüzlet riasztója. Kiderült, hogy valaki aláásott az üzlet alá, és úgy hatolt be az illemhelyiségbe. A rongálással okozott kár 180 ezer Ft.

És mit talált ott? (Zuglói lapok) (B. G.)

Azt is el kell fogadni, hogy a földrajzi szempontok mellett gazdaságilag, politikailag is mellékszereplők vagyunk. Finoman szólva, hogy ne használjak olyan kifejezést, amelyik a bányász-kételtű nemesebbik felét idézi. Mi, akik úgy döntöttünk, hogy mégis itt akarjuk leélni az életünket, azért mert egyszerűen ez a szülőföldünk, rendelkezünk bizonyos fajta élettapasztalattal, láttunk és megéltünk egyet s mást. S halottunk az öregektől olyan dolgokról, amiben nem volt részünk. És ne is legyen, ha ágyúörgésről van szó.

A földrajz még csak a számítógép tréfája; de a helyesírás-ellenőrző program nem fogja javítani az egy l-es halottunk-at – mivelhogy az is lehetséges. Csak nem itt! (Málnási Ferenc, Kolozsvár)

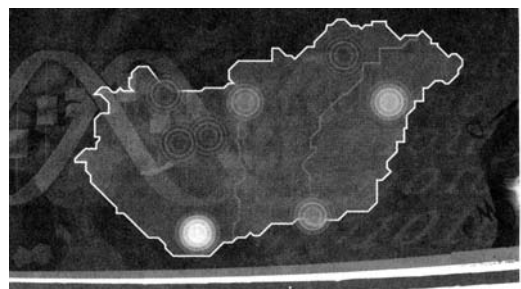
2009. május 19., kedd

Blikk

Áldozat

Kis Lászlót a Dob utcában lőtték le. 39 évesen rokkantnyugdíjas lett

Lelőtték? Nem, „csak” rálőtték, megölték. Ez is szomorú, de akit lelőnek, az nem lesz rokkantnyugdíjas, mivel a lelövés a halálát jelenti. A hírre Láng Miklós olvasónk – és rejtvényt szerzőnk – bukkan a Blikkben.

Újabb Európai Unió gazdaságfejlesztési pályáz

Akkreditált innovációs klaszterek támogatása
GOP-2009-1.2.1 és KMOP-2009-1.1.3/A

Aha, értjük! Akkreditált, innovációs, klaszterek... Azt azonban biztosan tudjuk, hogy európai unió a helyes írásmód! (B. G.)

Informatikai fejlesztések a könyvtárakban

Még az informatikai fejlesztéseket is el kell viselniük a könyvtáraknak? És ezért miért írnak ki pályázatot? (Helyesen: könyvtárakban. Ez persze egészen más!) (B. G.)

